

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2020

Tereza Junová

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Klášter premonstrátek v Doksanech v období středověku
The Premonstratensian Nunnery in Doksany in Mediaeval-Ages

Tereza Junová

Vedoucí práce: prof. PhDr. Kateřina Charvátová, CSc.
Studijní program: bakalářský
Studijní obor: Specializace v pedagogice (D-ZSV)

2020

Prohlášení

Odevzdáním této bakalářské práce na téma *Klášter premonstrátek v Doksanech v období středověku* potvrzují, že jsem práci vypracovala samostatně za použití pramenů a literatury uvedených na konci této práce. Dále potvrzují, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Lovosice, 21. 7. 2020

Tereza Junová

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat prof. PhDr. Kateřině Charvátové, CSc., za její vedení, rady, podporu a čas, který mi věnovala při vzniku této práce.

ANOTACE

Tato bakalářská práce se zabývá dějinami premonstrátského kláštera v Doksanech v období středověku, a to na základě shromáždění a prostudování dostupných pramenů a literatury věnující se této době. Zpracovány byly prameny diplomatické povahy, a také prameny narativní. Začátek práce je věnován politické situaci v Českých zemích a premonstrátskému řádu – jeho obecné charakteristice, organizaci. V práci je také krátce zmíněn život sv. Norberta, jenž řád založil. Práce se dále zabývá dějinami premonstrátského řádu a je v ní také zmapováno jeho postavení a význam v českých zemích, také se věnuje dějinám doksanského kláštera obývaného sestrami premonstrátského řádu, a to od jeho založení ve dvanáctém století knížetem Vladislavem II. a jeho ženou Gertrudou, pojednává dále o klášterním vývoji během vlády posledních Přemyslovců, následují dějiny kláštera za vlády Lucemburků. Práce končí nástupem habsburské monarchie na český trůn.

KLÍČOVÁ SLOVA

Doksany, klášter, církevní řád, premonstrátský řád, řeholní sestra

ANNOTATION

This bachelor thesis deals with the history of the Premonstratensian monastery in Doksan in the Middle Ages, based on the collection and study of the available sources and literature dealing with this period. Sources of diplomatic nature and of narrative were also processed. The beginning of the work deals with the Premonstratensian Order - its general characterization as well as its organization and briefly discusses the life of St. Norbert, the founder of the Order. The thesis also deals with the history of the Premonstratensian order and its position and importance and maps it in context of the Czech lands. The thesis also deals with the history of the Doksan monastery inhabited by the sisters of the Premonstratensian Order, from its foundation in the 12th century by Prince Vladislav II. and his wife Gertrude, further discusses the monastic development during the reign of the last Premyslid dynasty, followed by the history of the monastery during the reign of the Luxembourgers, and ends with the onset of the Habsburg monarchy on the Czech throne.

KEYWORDS

Doksan, monastery, church order, Premonstratensian order, nun

Obsah

ÚVOD	8
1.1 Prameny a literatura	8
1.2 Metodika	10
1 ČESKÉ ZEMĚ V 11. A 12. STOLETÍ	11
1.1 Politický vývoj.....	11
1.2 Organizace státu	12
1.3 Církevní vývoj.....	13
2 POČÁTKY PREMONSTRÁTŮ V ČESKÝCH ZEMÍCH.....	16
2.1 Premonstrátský řád.....	16
2.1.1 Sv. Norbert.....	19
2.2 První premonstrátské kláštery v českých zemích.....	21
4 POČÁTKY DOKSANSKÉHO KLÁŠTERA.....	26
4.1 Založení doksanského kláštera.....	26
4.1.1 Doksanská bazilika.....	28
4.2 Doksanský klášter do konce 12. století	29
5 DOKSANSKÝ KLÁŠTER VE 13. STOLETÍ.....	32
6 DOKSANSKÝ KLÁŠTER VE 14. STOLETÍ.....	40
7 DOKSANSKÝ KLÁŠTER V 15. STOLETÍ AŽ DO NÁSTUPU HABSBURSKÉ MONARCHIE NA ČESKÝ TRŮN	44
ZÁVĚR.....	49
SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY.....	52

ÚVOD

Ve dvanáctém století byly počátky premonstrátského řádu velmi slibné. Už za života jeho zakladatele svatého Norberta z Xanten, se premonstráti těšili velké oblibě a velmi rychle se jejich učení rozšířilo po Evropě. Zhruba po dvaceti letech od založení kanonie ve francouzském údolí v Prémontré se premonstráti usadili i v českých zemích, nejdříve na pražském Strahově, poté se dostali do vesnice jménem Doksany nad Ohří a do dalších míst. Premonstrátský klášter v Doksanech existuje a funguje dodnes, avšak během vlády Josefa II. byl zrušen v období josefínských reforem, stejně jako mnoho dalších klášterů na našem území.

Ani v českých zemích se církvi nevyhnula období vzestupu a úpadku. Tyto dějinné výkyvy ovlivnily i vývoj a život premonstrátského řádu v doksanském klášteře. U nás byl velkým stoupencem premonstrátů olomoucký biskup Jindřich Zdík, který se setkal s premonstráty při své cestě do Jeruzaléma, a díky němu ve čtyřicátých letech dvanáctého století přišli premonstráti k nám a usadili se zde. I jeho přičiněním se řádu dostalo podpory od přemyslovske dynastie, konkrétně od knížete Vladislava II. a jeho manželky Gertrudy Babenberské. Klášter v Doksanech již od počátku svého založení získal mnoho příznivců a stoupců. Za prvotní prosperitu vděčí klášter hlavně knížeti Vladislavovi II. a jeho ženě Gertrudě. Královský pár si premonstrátský řád velmi oblíbil a hned po založení obdaroval doksanský klášter mnoha statky. To umožnilo klášteru prosperovat i v době, kdy v českých zemích nebyla situace církevním řádům příliš nakloněna.

Tato bakalářská práce si klade za cíl sestavit dějiny premonstrátského řádu v klášteře premonstrátských sester v Doksanech nad Ohří. Při psaní práce budu pracovat s historickou literaturou zabývající se daným tématem a prameny, ať už diplomatického nebo narativního rázu vztahující se k premonstrátskému řádu, zejména budu pracovat s prameny pojednávající o doksanském klášteře.

1.1 Prameny a literatura

K sepsání této práce byla využita odborná literatura zaměřující se na premonstrátský řád v obecné rovině a také literatura zaměřující se doksanský klášter, nejen ale hlavně, v období středověku – za vlády Přemyslovců, Lucemburků, Ladislava Pohrobka, Jiřího z Poděbrad a Jagellonců, až do doby, kdy nastoupili na český trůn Habsburkové.

Ke studiu a snaze o poznání daného historického období byla použita literatura jazykově česká. Relevantní zahraniční publikace budou využity v případném dalším studiu a prohlubování poznatků o daném tématu práce. Konkrétní historické publikace, které byly použity při psaní, jsou uvedeny v seznamu literatury na konci této práce. Zde bych zmínila pouze nejvýznamnější literaturu, která byla při psaní užita.

Pro pochopení dobového kontextu mi napomohly knihy: *Čechy v době knížecí* od Josefa Žemličky a *České dějiny* od Václava Novotného. Při zpracování církevních dějin mi byly oporou hlavně knihy: *Přehled církevních českých dějin* od Jaroslava Kadlece, dále *Malé církevní dějiny* napsané Augustem Franzenem a *Dějiny správy v českých zemích*. Dalším důležitým dílem je obsáhlá kniha *Encyklopedie českých klášterů* z pera Pavla Vlčka, Petra Sommera a Dušana Foltýna, kde jsou zpracovány všechny kláštery stále fungující, i již dávno zaniklé, nacházející se v českých zemích. O dějinách premonstrátů pojednává také kniha Dominika Karla Čermáka *Premonstráti v Čechách a na Moravě* vydaná v roce 1877. V této knize se nacházejí informace o jednotlivých premonstrátských kláštorech u nás, a autor se v ní také zabývá i kláštery již zaniklými. Tato kniha sloužila jako opora při psaní části vztahující se k doksanskému klášteru, jelikož autor pojednává o všech proboštech doksanského kláštera. S touto knihou musí být pracováno s vědomím, že některé části nejsou psány s odstupem, objektivně, ale autor přidává k událostem svůj subjektivní postoj. To se projevilo např. v částech, kdy píše o některých proboštech, kteří mu byli evidentně sympatičtí, nebo je v knize zjevné jeho katolické přesvědčení, například v části, ve které se velmi nelibě vyjadřuje k husitům.

Důležitým zdrojem pro psaní této práce byly prameny, vzhledem ke zkoumané době se jedná o prameny písemné. Lze je rozdělit na narativní prameny a prameny úřední povahy. Důležitým zdrojem informací byly diplomatické listiny sepsané v latině, které byly otisknuty v edici *Codex Diplomaticus et epistolaris Bohemiae* a také listiny nacházející se v edici *Regesta diplomatica nec non epistolaria regni Bohemiae et Moraviae* sepsané Josefem Emlerem. Listin, které by se vztahovaly k úplným počátkům kláštera, není mnoho – zakládací listina není dochována, podle tradice v roce 1200 shořela.

Rovněž byly použity informace z *Letopisu Jarlochova*, který je pokračováním Kosmovy kroniky a tvoří důležitý pramen k českým dějinám druhé poloviny dvanáctého století. Bezprostředně navazuje na *Letopis Vincenciův*, který líčí vládu krále Vladislava I. a byl v této práci také použit. Letopis Jarlochův je napsán až do doby, kdy byl Přemysl Otakar I. povýšen

na krále. Jarlochova i Vincenciova kronika jsou narativními prameny, proto bychom na ně měli pohlížet kriticky, jelikož se zde mohl objevit subjektivní pohled na jednotlivé události.

1.2 Metodika

K vypracování této práce bylo využito heuristické metody shromáždění dostupných pramenů vztahujících se k premonstrátskému klášteru v Doksanech nad Ohří. Následně byly dostupné prameny přeloženy z latiny a prostudovány.

Základní pomůckou pro studium diplomatických i narativních pramenů, ze kterých bylo při psaní této práce čerpáno, byla databáze *Czech medieval sources*, jež je dostupná online díky Centru mediévistických studií Akademie věd České republiky. Z této databáze byly čerpány hlavně informace z edice *Codex diplomaticus Bohemiae*, *Regesta diplomatica Bohemiae et Moraviae* a také z edice *Fontes Rerum Bohemicarum*, zvláště z části *Letopisu Jarlocha a Vincencia*.

1 ČESKÉ ZEMĚ V 11. A 12. STOLETÍ

1.1 Politický vývoj

Pro úplnou charakteristiku a vykreslení poměrů panujících v českých zemích v době zakládání prvních premonstrátských klášterů považují za důležité zmínit situaci v Čechách a na Moravě během jedenáctého a dvanáctého století.

V tomto období nedošlo v českých zemích k žádné válce, svržení dynastie, nebyla zde žádná revoluce, přesto tato doba nebyla bez konfliktů. Od smrti knížete Břetislava I. v roce 1055 následovalo téměř sto padesát let bojů o přemyslovský stolec, přestože Břetislav I. formuloval *Stařešinský řád*.¹ Pravidlo seniorátu totiž nebylo nikdy upraveno písemně, ale bylo dodržováno pouze jako zvyklost.² Problém nastal v okamžiku, když se přemyslovský rod příliš rozvětvil.³ Mnozí se snažili stařešinský zákon obcházet – např. designací, která spočívala v tom, že panovník určil svého nástupce už za svého života.⁴

Již v roce 1085 získal kníže Vratislav II. královský titul. Daroval mu ho německý císař Jindřich IV. jako odměnu za pomoc při dobývání Říma. Jednalo se o první královský titul, jenž byl českému knížeti udělen. V roce 1158 dostal stejný titul Vratislavův vnuk Vladislav II. poté, co pomohl Fridrichovi Barbarossovi v Itálii. V obou případech se jednalo pouze o osobní titul a tím pádem nebyl dědičný. Udělení královského titulu bylo projevením císařské pocty českému knížeti.⁵

Až v roce 1198 byl českému knížeti udělen dědičný královský titul, získal ho Přemysl Otakar I. Titul mu udělil Fridrich II, sicilský král a později i římský císař, který potvrdil, že i Přemyslovi nástupci budou nosit královský titul. Vydáním Zlaté buly sicilské bylo potvrzeno, že se český stát stal dědičným královstvím. Českému králi bylo také potvrzeno právo investitury pražských a olomouckých biskupů. Dále listina upravila a vymezila práva a povinnosti českého království a krále vůči římské říši a císaři.⁶

¹ Podle řádu měl nárok na knížecí stolec vždy nejstarší žijící Přemyslovec a mladším získali tzv. úděly (olomoucký, brněnský a později i znojemský).

² NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny, díl I., část II.*, Praha, 1913, s. 245-253.

³ ŠAROCHOVÁ, Gabriela. *České země v evropských dějinách, díl. I.*, Litomyšl, 2006, s. 160.

⁴ NOVOTNÝ, *České dějiny, díl I., část II.*, s. 74-79.

⁵ NOVOTNÝ, *České dějiny, díl I., část II.*, s. 245-253.

⁶ Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae (CDB) II., č. 96.

1.2 Organizace státu

Od konce jedenáctého století měla v Čechách, později i na Moravě, velký význam tzv. hradska soustava. Jejím základem se stala důležitá přemyslovská hradiště společně s jejich okolím. Jednotlivé oblasti se nazývaly *provincia* a hradiště tvořilo jejich centrum.⁷ Hradní soustava byla dokončena za vlády knížete Břetislava I. a fungovala až do poloviny třináctého století. Větší hrady se nazývaly *civitates* nebo *urbes*. Jejich fungování se vázalo na vojenské, soudní, církevněsprávní a hospodářské funkce, z toho důvodu je lze považovat za základ zemské administrativy. Staré přemyslovské hrady (Levý Hradec, Tetín, Libušín nebo Budeč) začaly ztrácet na významu a byly nahrazeny Prahou, Litoměřicemi, Žatcem, Hradcem, Plzní, Olomoucí, Znojmem a Brnem.⁸

Největší oporou se pro českého knížete stala vojenská družina, ze které byli vybíráni dvorští úředníci a správci pro jednotlivá území hradní soustavy. Úředníci a správci nedostávali platy, ale za své služby byli odměňováni naturáliemi a později pozemky a statky. Nejprve získaly dobyté hrady do své správy jen „z vůle“ panovníka. To znamenalo, že jim nabyté statky mohl kdykoli odebrat dle vlastního uvážení, ale ve většině případech platilo, že i když majetek nebyl dědičný, zůstával rodinám v držení po generace. Ve dvanáctém století došlo ke změně, postupně se z družiníků stával nový stav, který je nazýván středověkou šlechtou. V následujících stoletích z ní vzešlo mnoho šlechtických rodů, které později zasahovaly do chodu českého státu. Postupně začala hradní soustava ztrácet svou funkčnost. Z feudálního velmože se stal dědičný šlechtic, který vlastnil pozemky, a tak rostla hospodářská síla šlechty. Šlechta, jež se těšila přízni panovníka, od něj dostávala darem statky, díky kterým bohatla a ve svém důsledku se na panovníkovi stávala více nezávislou. Začala tak růst její politická ambice a šlechtici se chtěli více podílet na chodu státu. Ve třináctém století se tak stala šlechta zcela nezávislou na panovníkovi.⁹ Na konci třináctého století se šlechta začala rozdělovat na šlechtu vyšší (páni) a na šlechtu nižší (rytíři, zemanové...)¹⁰

⁷ JANÁK, Jan. HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích*. Praha, 2005, s. 38.

⁸ ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí*. Praha, 1997, s. 17.

⁹ KADLEC, Jaroslav. *Přehled církevních českých dějin*, I. díl. Řím, 1987, s. 106.

¹⁰ ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí*. s. 358-359.

1.3 Církevní vývoj

Abychom pochopili vztah klášterů k panovníkům, je nutné si uvědomit, že v Evropě se od jedenáctého století snažila církev vystupovat stále silněji do popředí a stát se nezávislou na světské moci.¹¹ Tato snaha je známá jako „*boj o investituru*“,¹² která vyvrcholila za vlády císaře Jindřicha IV. a pontifikátu Řehoře VII.,¹³ do té doby byla církev závislou na moci panovníka a cílem reformy bylo nadřadit církev nad tuto moc.¹⁴ Spor mezi papežem a císařem byl částečně vyřešen až v roce 1122, kdy byl přijat wormský konkordát, v němž došlo ke kompromisu mezi císařem Jindřichem V. a papežem Kalixtem II. Císař se vzdal investitury, ale bylo mu zaručeno, že volba biskupů a opatů bude probíhat v jeho přítomnosti. Během ceremonie císař předal kandidátovi žezlo jako znak světské moci a papež mu předal prsten a berlu jako symboly moci církevní. Následně byl biskup nebo opat vysvěcen.¹⁵

V tomto období tzv. gregoriánské reformy rovněž vznikl premonstrátský řád. Tato reforma se vyznačuje církevně politickým zaměřením (na rozdíl od clunyského hnutí). Jak gregoriánská, tak i clunyská reforma vyšly z pojmu *Libertas ecclesiae*, tj. svoboda církve. Gregoriánská reforma měla však za cíl jak obnovení svobody církve, tak i svobodu k vykonávání jejího poslání. Nedílnou součástí reformy byla reforma světského kléru.¹⁶ Důležitým pojmem se stalo spojení *vita apostolica*. Ten se vázal s asketickým ideálem osobní chudoby a s celibátem, což byly ideály prvotní církve v Jeruzalémě, na něž se pokoušeli církevní reformátoři navázat. Osobní vlastnictví původních kanovníků bylo bráno jako úpadek a ústupek světu. Od této doby se začali rozlišovat světští kanovníci (*canonici caeculares*) a kanovníci řeholní (*canonici regulares*). Řeholní kanovníci přijali ke svým pravidlům jako základ řeholi sv. Augustina,

¹¹ Opatí a biskupové přebírali od svých lenních pánů půdu a poddané, tím pádem byli ve stejném lenním vztahu jako světská knížata.

¹² Spor o jmenování a uvádění kandidátů do církevních úřadů.

¹³ Jindřich IV. nerespektoval myšlenky gregoriánského hnutí. Do konfliktu se dostal s papežem Řehořem VII. kvůli obsazení milánského biskupství, navíc chtěl přimět italské Normany, aby se stali jeho vazaly, čímž by získal spojence na jihu od papežského státu. Následně dal papež Jindřicha IV. do klatby a císař Řehoře VII. sesadil. Na nátlak německých knížat musel císař spor s papežem urovnat, podstoupil kající pout' do Canossy. S papežem se dohodli, ale už při zpáteční cestě Jindřich dohodu porušil. Následně byl zvolen vzdorokrál a vzdoropapež. Jindřich vzdorokrále porazil a podnikl dvě tažení na Řím (prvního tažení se zúčastnil i český kníže Vratislav II. viz výše).

¹⁴ FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*. Praha, 1995, s. 90.

¹⁵ Tamtéž, s. 141–146.

¹⁶ Tamtéž, s. 141.

kdežto světští kanovníci byli kněží nebo členové kapitul, kteří nepřijali reformu papeže Řehoře VII., a tak neskládali sliby čistoty a poslušnosti.¹⁷

V českých zemích se postupně během jedenáctého a dvanáctého století ujalo svěcení neděle, lidé začali chodit na bohoslužby a drželi pracovní klid. Dříve se pracovalo nepřetržitě po celý týden, a tak křesťanské zásady zlepšily životní podmínky obyvatelstva. Zavedly se i nové církevní svátky, obyvatelé se nechávali pokřtít, začali chodit ke zpovědi, přijímali oltární svátosti a účastnili se bohoslužeb. Přesto zde přetrvávaly jevy, které byly proti ideálům církve, a církev se proti nim snažila bojovat (smilství, cizoložství, loupeživost apod.).¹⁸

Přijetí wormského konkordátu nemělo téměř vliv na investituru v českých zemích,¹⁹ přestože byli kandidáti na biskupa po volbě posíláni k německému králi nebo císaři, jednalo se spíše o formalitu²⁰ a to z toho důvodu, že všechny pozemky a majetky drželi biskupové z moci českého knížete. Církev tak byla zcela pod ochranou a dohledem českých knížat a úzce spojena s existencí státu.²¹ Propojení církevní organizace s organizací státu (tím pádem i přímý vliv panovníka na duchovenstvo) je vidět například i v případě stavby kostela. Platilo totiž, že zakladatel kostela je brán jako vlastník kostela. Bylo tak dodržováno germánské právo (ale i právo římské). Podle těchto práv byla stavba nedílnou součástí pozemku, na kterém byla budova postavena, proto byl majitel pozemku zároveň i majitelem stavby. Reálně byl vlastníkem většiny kostelů na českém území český kníže, v některých případech mohl být vlastníkem údělník. V případě zakládání klášterů měl panovník ještě větší vliv, ten byl znát i při fundacích premonstrátského řádu ve čtyřicátých letech dvanáctého století. Nově příchozí mnichy a řeholnice bylo potřeba hmotně zajistit, a tak jim panovník dal z knížecích majetků podíly na státních důchodech. Zpočátku byly kláštery obdarovávány služebníky na určité práce, co se týká fungování kláštera,²² později byly kláštery obdarovávány celými vesnicemi.²³ Tím, že si kláštery kníže takto zavázal, měl rozhodující hlas při dosazování opatů a abatyší do funkcí,

¹⁷ FRANZEN, *Malé církevní dějiny*, s. 144-145.

¹⁸ KADLEC, *Přehled církevních českých dějin, I. díl*, s. 108.

¹⁹ Pro české země bylo závazné, že před vysvěcením musí dojít k předání regálií.

²⁰ Po potvrzení německých císařem byl kandidát vyslán k mohučskému metropolitovi pro biskupské svěcení, protože pražské a olomoucké biskupství příslušelo k mohučskému arcibiskupství.

²¹ NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny, díl I., část II.*, s. 537.

²² S rozšiřováním zbožnosti mezi obyvatelstvem přibývalo i donátorů. Kláštery tak dostávaly dary nejen od panovníka, ale i od zbožných feudálů a poddaných.

²³ KADLEC, *Přehled církevních českých dějin, I. díl*, s. 92-93.

ale i v nárocích ke klášterním držávám a požitkům. Patřila mu též většina z výnosů církevních obřadů a majetku.²⁴

Panovník měl i právo jmenovat biskupa, proto byla volba závislá na přízni knížete. Volba probíhala formou kolokvií, což znamenalo, že volený biskup musel být přijat shromážděnými velmoži a duchovenstvem. Následně mu musel symbolicky předat úřad císař a vysvětit ho mohučský metropolita, jak už jsem zmínila výše.²⁵

V průběhu dvanáctého století se začaly stavět kostely, které byly zakládány i předními velmoži. Většinou se jednalo o dřevěné kostely, které nebyly vázány na hrady a vesměs se nacházely na venkově. Tyto kostely zpočátku neměly stejná práva jako měly kostely velkofarní,²⁶ sice se zde konaly bohoslužby, ale křty, pohřby, slavení velkých svátků a placení desátků bylo vyhrazeno hradeckým kostelům. I tito vlastníci však považovali kostely za svůj majetek a zdroj důchodů. Přestože majitel nebyl členem církve, mohl ustanovovat kněze, a tak často docházelo k tomu, že byl zvolen klerik bez vyššího svěcení a bez dostatečné způsobilosti k duchovní správě, a to jen proto, že byl dostatečně loajální k vlastníkovi.²⁷ Během druhé poloviny dvanáctého století se začaly filiální kostely osamostatňovat a tvořily tak počátky skutečné farní organizace.²⁸

V područí panovnické moci byla církev do konce dvanáctého století. Její snahy o osamostatnění skončily úspěšně až ve třináctém století, kdy volba biskupů přešla na sbory kanovníků při katedrálních chrámech. Jako právně zcela nezávislá a samostatná složka společnosti se církev projevila až po prosazení celibátu a nezávislosti na světské vrchnosti. Postupně se církev propracovala k privilegovaným složkám tehdejší společnosti.²⁹

²⁴ ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí*, s. 243.

²⁵ Tamtéž, s. 93.

²⁶ Hradecké kostely byly součástí hradů a byly součástí tzv. hradecké velkofarnosti. Mohlo se v nich křtít, konat pohřby a každou neděli a během svátků zde byly vysluhovány bohoslužby.

²⁷ To se změnilo až od dvacátých let třináctého století, kdy vlastníkovi kostela zůstalo právo pouze klerika navrhnout a biskup jeho návrh musel potvrdit.

²⁸ JANÁK, HLEDÍKOVÁ, DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích*, s. 174-177.

²⁹ KADLEC, *Přehled církevních českých dějin, I. díl*, s. 107.

2 POČÁTKY PREMONSTRÁTŮ V ČESKÝCH ZEMÍCH

2.1 Premonstrátský řád

Ve dvanáctém století se zvýšil počet zájemců o život v klášteře. Vznikla řada nových společenství, mezi nimiž byl i premonstrátský řád.³⁰ Řád vznikl v období tzv. gregoriánské reformy. Svůj název nese podle údolí Prémontré, jež se nachází v severní Francii poblíž města Coucy, na tomto místě byl zřízen první premonstrátský klášter.³¹ Někdy jsou premonstráti také nazýváni jako norbertini, podle křestního jména zakladatele řádu (sv. Norberta z Xanten), anebo jsou neoficiálně označováni jako *Candidus Ordo*, tj. bílý řád. Neoficiální název byl odvozen od bílého roucha, které příslušníci řádu nosí a symbolizuje jejich duchovní čistotu. Traduje se, že bílé roucho vyjevila sv. Norbertovi Panna Marie jako odznak mravní neporušenosti. Součástí oděvu je bílý hábit se škapulířem, cingulem a biretem stejné barvy.³² Premonstrátky nosí bílý hábit, který je na hlavě doplněn černým závojem.³³ Významným počinem řádu je založení terciářů neboli laických bratří. Třetí řád funguje už od samotného založení premonstrátského řádu. Tito bratři žijí normálním občanským životem mimo klášter, ale současně se mohou zapojit do řádové spirituality.³⁴ Myšlenka o spojení laiků s duchovním životem kapitulárů se u premonstrátů objevila jako první v celých církevních dějinách. Po vydání nařízení generálního opata Viléma II. musí mít laičtí bratři oděv částečně šedý, proto začali být nazýváni šedými bratry.³⁵

Ve znaku premonstrátského řádu nalezneme v modrém poli posetým zlatými či stříbrnými liliemi dvě zlaté nebo stříbrné zkřížené pastýřské hole (opatské berle). Heslem řeholníků se stalo *Ad omne bonum opus parati*, do českého jazyka je heslo překládáno jako: *Připraveni ke každému dobrému dílu*.³⁶

³⁰ FRANK, Karl Suso. *Dějiny křesťanského mnišství*. Praha, 2003, s. 74.

³¹ FRANZEN, *Malé církevní dějiny*, s. 141.

³² BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů a kongregací českých zemí II. díl*. Praha, s. 59-65.

³³ JIRÁSKO, Luděk. *Církevní řády a kongregace v zemích českých*, Praha, 1991, s. 105.

³⁴ PÍŤHA, Petr. *Svatý Norbert*, Praha, 1990 s. 24.

³⁵ BUBEN, *Encyklopedie řádů a kongregací českých zemí II. díl*. s. 61-65.

³⁶ JIRÁSKO, *Církevní řády a kongregace v zemích českých*, s. 42.

Řád byl založen Norbertem z Xanten v roce 1120 na podnět papeže Calixta II.³⁷ Premonstrátské řeholní společenství přijalo reguli sv. Augustina,³⁸ která nebyla původně sepsaná pro žádný řeholní řád, ale tato pravidla byla určena hlavně pro lidi, kteří žili Augustinovi na blízku. Postupem času tuto řeholi přijalo několik dalších řeholních řádů, např. augustiniáni, maltézští rytíři aj.³⁹

Podle řádové tradice měl 25. ledna 1120 věnovat laonský biskup Bartoloměj de Vir Norbertovi tuniku a škapulír.⁴⁰ O rok později, o vánoční noci, Norbert a čtyřicet jeho druhů přijali řeholi sv. Augustina a složili sliby chudoby a poslušnosti⁴¹ v chrámu Panny Marie a sv. Jana Křtitele v Prémontré. V červnu 1124 byla vydána listina z Novonu v Pikardii, ve které byl řád schválen papežskými legáty, jimi byli kardinál Petr a Řehoř.⁴² O dva roky později byl řád definitivně uznán papežem Honoriem II., který vydal bulu *Apostolicae disciplinae spectantes*. Ve stejný rok se Norbert stal arcibiskupem v Magdeburku⁴³ a každodenní vedení řádu posléze přešlo do rukou jeho souputníka, druhého opata v Prémontré Huga z Fosses.⁴⁴ O rozšiřování řádu se postaraly zejména reformované kláštery v Magdeburku či kláštery obsazené Norbertovými žáky. Zdaleka ne všechny ale dodržovaly původní asketický způsob života a ponechaly si i místní liturgické zvyky.⁴⁵

Součástí řádových povinností bylo vykonávání fyzické práce, avšak premonstrátská řehole není tolik přísná jako je tomu například u řádu cisterciáků, u nichž má práce velmi významnou roli. Premonstráti musejí také konat exercicie a misie, zabývat se vědeckou prací a kulturními, uměleckými a osvětovými činnostmi. V neposlední řadě musí působit na školách všech typů a

³⁷ VLČEK, Pavel, SOMMER, Petr, FOLTÝN, Dušan. *Encyklopedie českých klášterů*, Praha, 2002, s. 151.

³⁸ Kanovníci podlé této regule mají žít pospolitě, bez soukromého majetku a mají se věnovat úkolům v duchovní správě. Skládají slib poslušnosti, čistoty a chudoby.

In: ŠAROCHOVÁ, *České země v evropských dějinách, díl. I.*, s. 165.

³⁹ BUBEN, *Encyklopedie řádů a kongregací českých zemí II. díl.* s. 59.

⁴⁰ Tamtéž, s. 65.

⁴¹ VLČEK, SOMMER, FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů*, s. 151.

⁴² BUBEN, *Encyklopedie řádů a kongregací českých zemí II. díl.*, s. 65.

⁴³ KRÜGER, Kristina, TOMAN, Rolf. *Řády a kláštery*, Praha, 2008, s. 230-232.

⁴⁴ FOLTÝN, Dušan a kol. *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha, 2005, s. 107.

⁴⁵ KRÜGER, TOMAN, *Řády a kláštery*, s. 230-232.

stupňů.⁴⁶ Ve třináctém století řád přijal další úlohu – službu mezi laiky, která se věnovala hlavně duchovní správě.⁴⁷

Premonstrátský řád je tvořen samosprávnými kláštery, pro které představuje nejvyšší autoritu generální kapitula, té předsedá generální opat. Jednotlivé kanonie (domy) tvoří opatství, ale v některých částech východní říše a střední Evropy tvoří kanonie probošství.⁴⁸ Kanonie v rámci států vytvářejí provincie, které jsou nazývány cirkárie. Domy každé cirkárie podléhají správě vikáři, jenž je do funkce jmenován generálním opatem, který stojí v čele celého řádu. Z jednotlivých kanonií mohou vznikat a být založeny další kanonie, jenž si uchovávají dceřiný vztah ke klášterům, ze kterých byly založeny. Podobný vztah platí i pro opaty. Opat pocházející z původní kanonie má k opatovi z nové kanonie titul otec-opat.⁴⁹

Je zřejmé, že premonstrátský řád vyrůstal z reformních myšlenek dvanáctého století, a proto v krátké době po jeho vzniku začaly narůstat počty zájemců o vstup do tohoto řádu. Nejen muži, ale i ženy byly příznivkyněmi sv. Norberta, a tak se některé z prvních klášterů staly dvojitými kláštery.⁵⁰ Současně se založením první mužské řeholní komunity ve francouzském Prémontré vznikla po roce 1120 ženská odnož. Na jejím vytvoření se vedle zakladatele řádu podílela též Ricovera de Clastre. Přestože idea tzv. podvojných klášterů byla v roce 1140 generální kapitulou odmítnuta a ženské kláštery se musely ve větší vzdálenosti od domů mužských, ale organizační svázanost II. řádu s I. řádem zůstala zachována.⁵¹ Jednotlivé kanonie jsou řízeny magistrou (převorkou). Při těchto kanoniích byla zřizována probošství, v jejichž čele byl probošt, jehož úkolem bylo vést hospodářské záležitosti kláštera i duchovní správu. Řádové sestry se dělí na chórové a na sestry laické.⁵²

Roku 1131 vzal řád pod svou ochranu papež Innocenc II. a o šestnáct let později to taktéž učinil papež Eugen III. V roce 1310 získal řád od papeže Klementa V. privilegium, díky němuž bylo premonstrátům zaručeno, že jim nikdo nesmí ukládat žádné dávky. Dále toto privilegium ustanovilo, že ani arcibiskupové, biskupové, legáti či nunciové nemají žádné právo

⁴⁶ BUBEN, *Encyklopedie řádů a kongregací českých zemí II. díl.* s. 59.

⁴⁷ VLČEK, SOMMER, FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů*, s. 152.

⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁹ BUBEN, *Encyklopedie řádů a kongregací českých zemí II. díl.*, s. 61-63.

⁵⁰ Premonstrátský řád se velmi záhy stal oblíbený, a to jak mezi chudými, tak i bohatými. Ještě za Norbertova života vzniklo 35 opatství premonstrátského řádu.

⁵¹ FOLTÝN, *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 108.

⁵² JIRÁSKO, *Církevní řády a kongregace v zemích českých*, s. 105.

premonstráty exkomunikovat, nebo nad nimi vznášet interdikt a suspenzi. Rovněž jim bylo zaručeno, že v soudních záležitostech podléhají pouze soudům z řad premonstrátů.⁵³

2.1.1 Sv. Norbert

Pro řád je jednou z nejdůležitějších osobností sv. Norbert z Xanten, jenž se stal společně s Pannou Marií patronem premonstrátského řádu. Patrony společenství jsou i další řadoví světci a blahoslavení.

Norbert z Xanten se narodil v roce 1082 do šlechtické rodiny pánů z Gennepu v porýnském Xantenu. Jako druhorozenému synovi mu byla předurčena buď duchovní nebo vojenská životní dráha. Dostalo se mu dobrého vzdělání a už jako malý chlapec obdržel kanovnické místo v kapitule sv. Viktora v Xanten, kde byl vysvěcen na podjáhna.⁵⁴ Díky svým nevšedním schopnostem se stal osobním sekretářem císaře Jindřicha V. V roce 1110 se zúčastnil říšského sněmu v Řezně, kde se jednalo o císařově korunovační cestě do Říma. Korunovace v Římě měla v té době velmi dramatický průběh, poněvadž stále ještě probíhal několikaletý spor o investituru.⁵⁵

Pro Norberta se stal zásadním rok 1115, do té doby dle životopisců nežil uspořádaným životem. Podle mnišské tradice měl za bouřky spadnout z koně, který se lekl blesku a splášil se, pád Norbert přežil bez zdravotní újmy. Při pádu měl prozřít a naprosto se oddat církevnímu životu. Avšak pravděpodobnější je, že se mu nelíbilo dosavadní postavení církve. Ta byla v područí světských feudálů a duchovenstvo nedodržovalo slib čistoty, chudoby a poslušnosti. Ale ať už byl důvod jakýkoli, rozhodl se Norbert opustit císařský dvůr.⁵⁶ Začal hledat nový způsob života a uchýlil se do benediktinského kláštera v Siegburgu, kde došel k závěru, že je nutná reforma kleriků, o kterou se také začal snažit. Nakonec se usadil nedaleko Laonu, kde založil klášter. Původně se nemělo jednat o společenství řeholníků, ale mělo jít o kanovníky řídící se řeholí sv. Augustina. Jako zvláštní úkoly vytyčil řádu posvěcování kléru, duchovní správu a kázání lidu. Pro správné plnění cílů měli členové řádu podstoupit důkladné studium.

⁵³ JIRÁSKO, *Církevní řády a kongregace v zemích českých*, s. 105.

⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵ ŘÍHA, Tomáš. *Svatý Norbert a jeho dílo*. Řím, 1971, s. 36.

⁵⁶ BUBEN, *Encyklopedie řádů a kongregací českých zemí II. díl*. s. 63.

Proto spolu s cisterciáky přispěli premonstráti k pokřesťanštění a kultivaci krajín na druhém břehu Labe.⁵⁷

Roku 1126 byl jmenován arcibiskupem v saském Magdeburgu, kam se dostavil v kajícím oděvu. Po nástupu do úřadu se začal věnovat reformě magdeburské arcidiecéze. K prosazení svých cílů si povolal do arcidiecéze několik premonstrátů, díky kterým přetvořil tamní augustiniánskou kanonii na premonstrátskou.⁵⁸ Po odchodu do Magdeburgu předal správu nad Prémontré svému spolupracovníkovi Hugovi z Fosses. Jeho můžeme považovat za skutečného tvůrce řádu, protože sepsal řádová statuta a vznikl tak reformní řád podle představ pozdějšího papeže Řehoře VII.⁵⁹

Roku 1132 byl Lotharem III. jmenován sekretářem pro Itálii, proto se také zúčastnil cesty do Říma, při které doprovázel panovníka společně se sv. Bernardem, aby společně hájili právoplatnost pontifikátu Innocence II. proti vzdoropapeži Anakletovi II.⁶⁰ On a sv. Bernard na příkaz císaře vyjednávali se vzdoropapežem a jejich jednání bylo ve finále úspěšné. Při cestě zpět Norbert vážně onemocněl a po návratu do Magdeburku 6. června 1134 zemřel.

Po jeho smrti byly spory o místě jeho pohřbení, protože katedrální kapitula chtěla jeho hrob v katedrále, premonstráti chtěli svého zakladatele pohřbít ve svém kostele v Prémontré. Nakonec byl pochován v magdeburském premonstrátském kostele Panny Marie, kde jeho ostatky zůstaly uloženy až do roku 1627, kdy město obsadili protestanti a ostatky musely být přeneseny. Nakonec byly uloženy ve strahovském klášteře v Praze, zasloužil se o to opat Kašpar z Questenberku. Ostatky se nachází v Praze dodnes a svatý Norbert je uctíván jako zemský patron na základě dekretu, který vydal pražský arcibiskup kardinál Harrach.⁶¹ Svatořečen byl v roce 1582 papežem Řehořem XIII. jako první oficiálně potvrzený premonstrátský světec.⁶²

⁵⁷ FRANZEN, *Malé církevní dějiny*, s. 146.

⁵⁸ Tamtéž.

⁵⁹ BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů a kongregací českých zemí II. díl*. Praha, s. 65.

⁶⁰ Tamtéž, s. 65.

⁶¹ DACHOVSKÝ, Karel. *Svatý Norbert*. Praha, 2008, s. 39-41.

⁶² KRYŠTŮFEK František Xaver. *Církevní dějepis II., středověk II*. Praha, 1889, s. 272.

2.2 První premonstrátské kláštery v českých zemích

Do Čech přicházejí premonstráti za vlády Vladislava II., přesněji na počátku jeho vlády. V tomto období dochází k politické stabilizaci, jelikož až doposud docházelo k častému střídání panovníků na knížecím stolci.

O oblibě premonstrátského řádu svědčí i to, že se od svého založení velmi rychle rozšířil po Evropě. Za dvacet let po založení první kapituly se dostal rovněž do českých zemí. Premonstráti zakotvili v Čechách společně s cisterciáky, kteří se také řídí řeholí sv. Augustina.⁶³ Počátky řádu u nás jsou spojeny s olomouckým biskupem Jindřichem Zdíkem, který se s řádem setkal během II. lateránského koncilu a své cesty do Svaté země.⁶⁴ Po svém návratu se rozhodl založit klášter, od pražského biskupa Jana získal pro klášter pozemky, např. na Hradecku.⁶⁵ Podařilo se mu také přesvědčit knížete Vladislava II. a jeho manželku Gertrudu Babenberskou,⁶⁶ kteří také obdarovali klášter mnoha dary, výčet lze najít v listině, kterou nalezneme v CDB, ale bohužel se nedochovala celá.⁶⁷ Místo založení prvního kláštera vybral sám Jindřich Zdík, zvolil místo na strahovském návrší za Pražským hradem a pojmenovali ho Sion (podle biblického Mons Sion).⁶⁸

Založení strahovského kláštera provázely bohaté panovnické a biskupské nadace. Díky nim mohl být postaven klášterní chrám Nanebevzetí Panny Marie, jenž sloužil i jako knížecí pohřební mauzoleum, byl tam po své smrti v roce 1174 uložen Vladislav II. (v té době už jako král Vladislav I.) a také olomoucký biskup Jindřich Zdík.⁶⁹

V roce 1142 poslal biskup Zdík generální kapitule žádost,⁷⁰ aby byl na Strahov vyslán premonstrátský konvent.⁷¹ Do pražského kláštera tedy přišlo několik premonstrátů ze steinfeldského opatství, nacházející se v dnešní diecézi Cáchy.⁷² Prvním opatem strahovského

⁶³ KADLEC, *Přehled církevních českých dějin, I. díl*, s. 128.

⁶⁴ ČERMÁK, Dominik Karel. *Premonstráti v Čechách a na Moravě*. Praha, 1877, s. vii.

⁶⁵ *Letopis Vincenciův a Jarlochův*, 1957, 190.

⁶⁶ BUBEN, *Encyklopedie řádů a kongregací českých zemí II. díl.*, s.74.

⁶⁷ CDB I., č. 156, 157–161.

⁶⁸ Vincencius, FRB II., 410. „(...) monasterium regalis operis in monte Ztragov, quem alio nomine Syon nominavit, (...)“

⁶⁹ JIRÁSKO, *Církevní řády a kongregace v zemích českých*, s. 42.

⁷⁰ Před tím byl klášter osazen jinými řeholníky, Čermák ve své knize zmiňuje, že by mohli pocházet z Jeruzaléma.

⁷¹ VLČEK, SOMMER, FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů*, s. 443.

⁷² DAUZET, Dominique-Marie. *Krátký životopis sv. Norberta*. Doksany, 2014, s. 131.

kláštera byl Geza, díky němu by spojen se steinfeldským opatstvím, a tak do pražské kanonie přicházely nové podněty ze západu, díky kterým se Strahov dále rozvíjel a postupně nabýval na významu v evropském měřítku.⁷³ V roce 1172 král Vladislav II. rezignoval a předal vládu svému nejstaršímu synovi Bedřichovi, stalo se tak aniž by čekal na volbu, nebo přijetí knížectví od císaře. Na Strahově si nechal vystavět dům, ve kterém plánoval strávit svá poslední léta, to se mu ale nevyplnilo, protože musel v roce 1173 české země opustit.⁷⁴

Ze strahovské kanonie vznikly další kláštery jak v Čechách, tak i na Moravě, patřily k nim např. kláštery Želiv, Litomyšl, Milevsko, Teplá, Klášterní Hradisko, Louka u Znojma, Zábřdovice, později Nová Říše. Vzniklo i několik ženských klášterů.⁷⁵

Nedlouho poté, co byl založen Strahovský klášter, byla zřízena litomyšlská kanonie, stalo se tomu tak kolem roku 1141. Vládnoucí kníže Vladislav II. a jeho manželka Gertruda pojmenovali nově vzniklý klášter Mons Oliveti. Dlouho se mělo za to, že před premonstrátským řádem žil v Litomyšli řád benediktinů, který byl z kláštera vyhnán a nahradili ho právě premonstráti. Tato informace se nakonec vyvrátila, protože mnoho historiků vycházelo z falza, v němž byl za zakladatele fundace považován kníže Břetislav II. a kníže Soběslav I. Na základě pozdějšího bádání se dnes za zakladatele litomyšlského konventu považování Vladislav II. a jeho manželka Gertruda. Když bylo v roce 1344 založeno v Litomyšli biskupství, byl premonstrátský kostel povýšen papežem Klimentem VI. na katedrální chrám a z konventu se stala biskupská kapitula.⁷⁶

V roce 1144 daroval kníže Vladislav II. pražskému biskupovi Otovi statek Želiv, kde byl posléze vystavěn benediktinský klášter. Na tomto místě byl rovněž vystavěn kostel zasvěcen sv. Petrovi a Pavlovi. Téměř ve stejnou dobu začal vznikat i chrám Panny Marie. Oba kostely byly v roce 1148 vysvěceny biskupem Otou, který však ve stejný rok zemřel a byl nahrazen Danielem I., jenž ze želivského kláštera benediktiny vypudil a nahradil je premonstráty z porýnského Steinfeldu. Zpočátku potřeboval klášter podporu, kterou mu poskytl olomoucký biskup Jindřich Zdík, avšak ten v roce 1150 zemřel, z toho důvodu se musel konvent o sebe

⁷³ DACHOVSKÝ, *Svatý Norbert*, s. 44.

⁷⁴ *Letopis Vincenciův a Jarlochův*, 1957, 115.

⁷⁵ JIRÁSKO, *Církevní řády a kongregace v zemích českých*, s. 7 a 42.

⁷⁶ Tamtéž, s. 152.

postarat sám a postupně se tak stal jednou z nejvýznamnějších klášterních komunit středověkých Čech.⁷⁷

Na území Olomouci vznikl před rokem 1078 klášter zvaný Hradisko (někdy též nazývaný jako Klášterní Hradisko nebo Hradiště). Klášter byl nejdříve obývaný benediktiny, jež sem byli pozváni olomouckým úředním knížetem Otou I. Sličným a jeho chotí Eufemií Uherskou (byla pravnučkou uherského krále sv. Štěpána). Později bylo také Hradisko nazýváno „moravským Escorialem“, protože se stalo pohřebištěm moravských Přemyslovců. V únoru 1078 byl chrám zasvěcen sv. Štěpánu, posvětil ho první olomoucký biskup Jan. U tohoto obřadu byl přítomen i český kníže Vratislav II., který měl na oltář položit zakládací listinu a o dva dny později potvrdit a rozmnožit klášterní majetek. Zřejmě v roce 1150 byli benediktini nahrazeni premonstráty, jednalo se zřejmě o řeholníky ze Strahova, nebo z Litomyšlí,⁷⁸ možná z obou kanonií.

Klášter Milevsko byl založen Jiřím z Milevska patrně již roku 1184, kdy vyměnil některé své pozemky v severních Čechách za pozemky v okolí Milevska.⁷⁹ Nacházel se zde kostel sv. Jiljí, který vlastnil Jiří z Milevska a věnoval ho premonstrátskému řádu. Víme, že byl klášter želivskými premonstráty osazen nejpozději roku 1187, jelikož o tomto roce existuje zmínka kronikáře Jarlocha, který se v tomto roce stal opatem kláštera.⁸⁰ Zřejmě v letech 1215-22 vznikla v Milevsku Jarlochova kronika, jež popisuje události, které se staly v druhé polovině dvanáctého století.⁸¹

Dalším premonstrátským klášterem založeným v počátcích dějin českých premonstrátů je klášter Louka. Jeho zakládací listina byla vydána v říjnu v roce 1190 českým knížetem Konrádem II. Otou, jenž klášter nechal založit společně se svou matkou Marií. Klášter byl vystavěn poblíž znojemského hradu a Konrád ho obdaroval 25 vesnicemi. Podle řádové tradice byl prvním osazenstvem v klášteře dvanáct řeholníků ze strahovského kláštera.⁸²

⁷⁷ VLČEK, SOMMER, FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů*, s. 703-704.

⁷⁸ ARDURA, Bernard, DOLISTA, Karel. *Prémontrés en Bohême, Moravie et Slovaquie = Premonstrati v Čechách, na Moravě a na Slovensku = Premonstratenser in Böhmen, Mähren und in der Slowakei = Premonstratensians in Bohemia, Moravia and Slovakia*. Praha, 1993, s. 9.

⁷⁹ BUBEN, *Encyklopedie řádů a kongregací českých zemí II. díl.*, s. 107.

⁸⁰ VLČEK, SOMMER, FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů*, s. 364.

⁸¹ DACHOVSKÝ, *Svatý Norbert*, s. 46.

⁸² BUBEN, *Encyklopedie řádů a kongregací českých zemí II. díl.*, s. 112.

Klášter Teplá byl nejspíše založen roku 1193 šlechticem Hroznatou. Rok založení neznáme přesně, ale toto datum se uvádí jako tradiční. Příběh o vzniku kláštera souvisí s třetí křížovou výpravou, pořádanou Jindřichem VI., této výpravy se měl zúčastnit i Hroznata, ale nakonec byl on a několik dalších šlechticů dispensován. Hroznata slíbil, že jako náhradu, nechá založit klášter. Prvními premonstráty, kteří se zde usadili byli řeholníci ze Strahova. Na přelomu století Hroznata sám vstoupil do kláštera a stal se bílým bratrem a jako zakladatel kláštera zastával i funkci správce klášterního majetku. Na jedné ze svých cest byl však lapen loupeživými rytíři, kteří za jeho propuštění požadovali výkupné. Hroznata zakázal, aby za něj bylo výkupné vyplaceno, a proto zůstal ve vězení, kde v roce 1217 zemřel.⁸³ Za svou mučednickou smrt ve vězení byl roku 1897 blahorečen a je považován za patrona politických vězňů.⁸⁴

Premonstráti nezakládali však kláštery pouze pro muže, ale byly zakládány i kláštery pro premonstrátky. Už od roku 1120 jsou společně s mužskými kláštery zakládány i komunity řeholních kanovnic jako jejich kontemplativně zaměřený II. řád. Prémontré byl rovněž původně dvouklášter, ale po roce 1140 byla idea dvoukláštera u premonstrátů opuštěna, přesto propojení, co se týče organizační správy mezi mužskými a ženskými konventy, přetrvávalo.⁸⁵

První premonstrátky přišly do českých zemí v letech 1144-1145 z porýnského Dünwaldu a usadily se v severočeských Doksanech, v klášteře podřízeném strahovským opatům. Nedlouho poté dorazily na podnět želivského opata rovněž do Louňovic pod Bláníkem. Tamní sestry byly záhy vyslány na rakousko-moravské pomezí do Perneggu a v roce 1183 do Dolních Kounic. Nejstaršími doložený písemnými prameny byl ženský klášter na Moravě svěřen do péče otce-opata ze Želivi.⁸⁶

Dále byl založen v letech 1149-50 klášter v Louňovicích, jenž byl odnoží želivského kláštera. Konvent nebyl nijak výrazně velikostně rozlehlý, ale vyslal kolonie premonstrátských sester do Perneggu a do Kounic. Kounický ženský klášter byl založen v roce 1182 Vilémem z Kounic, učinil tak, aby odčinil své hříchy a očistil se od svých zločinů. Až do husitských válek to byl velmi prosperující klášter.⁸⁷ Jedním z ženských premonstrátských klášterů v Českých zemích byl i klášter se jménem Nová Říše, jenž byl podle řádové tradice založen roku 1211

⁸³ DAUZET, *Krátký životopis sv. Norberta*, s. 131.

⁸⁴ VLČEK, SOMMER, FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů*, s. 152.

⁸⁵ Tamtéž, s. 153.

⁸⁶ FOLTÝN, *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 109.

⁸⁷ DACHOVSKÝ, *Svatý Norbert*, s. 48n.

Markvartem z Hrádku společně s jeho chotí Vojslavou. Zakladatelé pocházeli z dnešní vsi Červený Hrádek nacházející se nedaleko kláštera, z tohoto důvodu měla kanonie jejich rodový erb i ve svém znaku. Později se z kláštera stal mužský konvent.⁸⁸

Posledním premonstrátským ženským klášteřem, který zde zmíním jsou Doksany. Tomuto klášteřu, respektive jeho středověké historii, se budu podrobněji věnovat více. Zakladatelkou kláštera je kněžna Gertruda Babenberská společně se svým manželem knížetem Vladislavem II. První sestry, které klášter obývaly, přišly z porýnského Dünnwaldu. Klášter byl podřízen Strahovu a postupně se stal jedním z nejvýznamnějších ženských klášterů v Čechách.⁸⁹ Bohaté nadace a privilegia od panovníka, dary feudálů, jejichž dcery se vzdělávaly v proslulé klášterní škole, i věna řeholnic umožňovaly již od prvopočátku značnou stavební činnost.⁹⁰

⁸⁸ BUBEN, *Encyklopedie řádů a kongregací českých zemí II. díl.*, s.137.

⁸⁹ VLČEK, SOMMER, FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů*, s. 212-213.

⁹⁰ NOVÁKOVÁ, Zdenka. *Doksany: Kulturní památka*. Ústí nad Labem, 1973, s. 3.

4 POČÁTKY DOKSANSKÉHO KLÁŠTERA

Po smrti knížete Soběslava I. usedl na uvolněný vládnoucí stolec synovec předchozího knížete Vladislav II., ten byl zvolen českými velmoži jako kompromis. Upřednostnili ho před synem knížete Soběslava I., který nesl rovněž jméno Vladislav.⁹¹ Hned po volbě mu byly uděleny Čechy v léno od Konráda III. V roce 1142 nabídla velmožská opozice knížecí stolec Konrádovi II., jenž byl znojemským údělníkem. Koncem dubna se kníže Vladislav II., který byl podporován svým bratrem Děpoldem a olomouckým biskupem Jindřichem Zdíkem, utkal s Konrádem v bitvě u Vysoké. Knížecí vojsko bylo poraženo a Konrád oblehl Pražský hrad, Vladislavovi se povedlo Konráda porazit až díky pomoci římského krále. Po tomto konfliktu se situace v českých zemích ustálila.⁹²

Zlomovým obdobím byl pro Vladislava počátek padesátých let dvanáctého století. V roce 1150 mu zemřela manželka Gertruda Babenberská a ve stejném roce zemřel i Jindřich Zdík, který byl blízký přítel Vladislava. Místo knížecího důvěrníka získal po Jindřichově smrti pražský biskup Daniel I., jenž mu domluvil sňatek s durynskou kněžnou Juditou.⁹³ Sňatkem se otevřela otázka smíření Oldřicha a Vladislava. Ovšem Oldřich nebyl jediný, kdo si mohl dělat nároky na přemyslovský stolec, a aby si Vladislav knížectví udržel, spojil se s Fridrichem Barbarossou. Díky účasti v tažení na Milán⁹⁴ získal od Barbarossy královský titul.⁹⁵

Vladislavova vláda přinesla v zásadě politickou stabilitu a vytvořila prostředí pro dobrý hospodářský vývoj. V této době proběhla kolonizační vlna, např. v oblasti Loketska, a také vznikly nové benediktinské, premonstrátské a cisterciácké kláštery.⁹⁶

4.1 Založení doksanského kláštera

Kníže Vladislav II. společně se svou manželkou Gertrudou Babenberskou,⁹⁷ jež byla dcerou Leopolda III. Rakouského a vnučkou císaře Jindřicha IV., založili v Čechách a na Moravě

⁹¹ NOVOTNÝ, *České dějiny, díl I., část II.*, s. 760.

⁹² ŠAROCHOVÁ, *České země v evropských dějinách, díl. I.*, s. 227.

⁹³ Judita byla švagrovou přemyslovského údělníka Oldřicha, který po smrti Soběslava I. usiloval o získání knížecího stolce.

⁹⁴ Více v zápiscích Vincencia.

⁹⁵ ŠAROCHOVÁ, *České země v evropských dějinách, díl. I.*, s. 227-229.

⁹⁶ Tamtéž., s. 231.

⁹⁷ Gertruda pocházela z rakouského Babenberka.

několik premonstrátských klášterů. Jedním z nich byl i klášter premonstrátských sester v Doksanech nad Ohří, který se nachází v severních Čechách nedaleko Litoměřic.⁹⁸

Vznik premonstrátské kanonie v Doksanech je zahalen tajemným hávem, protože dodnes není známo přesné datum, kdy byl tento klášter založen. Je to způsobeno tím, že původní zakládací listina, jež by určila přesnou dobu vzniku, se po rozsáhlém požáru nedochovala. Z dostupných pramenů se odvozuje, že by mohl být klášter založen roku 1143, nebo roku 1144. Například bývalý doksanský probošt Josef Mika ve svém spise *Das ruhmwürdige Doxan etc.* píše, že k založení kláštera v Doksanech došlo roku 1144. Stejné datum založení je vyznačeno na Redelmayerově fresce nacházející se v bývalém refektáři a na sloupu se sochou Panny Marie a zakladatelky kněžny Gertrudy, který byl postaven k výročí šesti set let trvání kláštera. Například kronikář Vincentius mluví o klášteře teprve až v roce 1175, ale v dnešní době je již z pramenů známo, že kanonie v této době už fungovala.⁹⁹ Co s jistotou víme, je, že doksanský klášter vznikl za vlády knížete Vladislava II.,¹⁰⁰ díky němu, a hlavně jeho manželce Gertrudě Babenberské, mohlo vzniknout první ženské společenství premonstrátek v Čechách.¹⁰¹

Doksanská kanonie byla zbudována v návaznosti na vznik strahovského kláštera jako jeho dceřiný klášter, a z toho důvodu byly Doksany Strahovu podřízeny.¹⁰² Pro doksanský klášter to znamenalo, že nejvyšším představeným byl strahovský opat a probošt doksanského kláštera byl dosazován ze Strahova,¹⁰³ jemu byla dále podřízena převorka a další kanovníci.¹⁰⁴ Tento propojující vztah obou klášterů zřejmě vznikl podle fungování kláštera v Steinfeldu,¹⁰⁵ který mohl sloužit jako vzor, protože steinfeldský klášter byl pro Strahov mateřskou kanonií. Tuto domněnku podporuje listina o založení strahovského kláštera, ve které je zmíněno, že kníže

⁹⁸ KUBÍČKOVÁ, Jarmila. *Bývalý klášter premonstrátek v Doksanech nad Ohří*. Praha, 1944, s. 3..

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ Později získal královský titul a je znám pod jménem Vladislav I.

¹⁰¹ *Letopis Jarlocha*, Fontes Rerum Bohemicarum II., s. 467.

¹⁰² Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I, č. 156.

¹⁰³ EMLER, Josef (ed.), *Necrologium Doxanense*, In: Zprávy o zasedání Královské české společnosti nauk v Praze. Třída pro filozofii, dějepis a filologii, roč. 1884. Praha 1885, s. 83-144.

¹⁰⁴ HOBZEK, Josef. *Kulturní památka Doksany*. Ústí nad Labem, s. 5.

¹⁰⁵ Steinfeldskou ženskou odnoží byl klášter premonstrátek v Dünnewaldu.

Vladislav II. se svou chotí Gertrudou věnovali dar bratrům a sestřím, kteří slouží Bohu, Panně Marii a sv. Augustýnovi.¹⁰⁶

V roce 1144 byl položen základní stavební kámen románské konventní baziliky, která se dochovala dodnes, téměř v nezměněné podobě ze dvanáctého století. Podle konventní tradice mělo dojít už rok poté, co byl položen základní kámen, k vysvěcení kanonie. Vysvěcení provedl pražský biskup Ota za asistence olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka. V knize *Encyklopedie českých klášterů* autor upozorňuje, že pokud k vysvěcení opravdu došlo v roce 1145, nemohla být vysvěcena klášterní bazilika, protože ta byla dokončena pravděpodobně až v letech 1185-1186.¹⁰⁷ Doksanský klášter nechal zasvětit svůj chrám Narození Panny Marie a za své patrony si zvolil sv. Materna, sv. Kandida a sv. Vavřince.¹⁰⁸

4.1.1 Doksanská bazilika

Ve svém díle se Jarmila Kubíčková domnívá, že doksanský chrám byl jedním z nejvelkolepějších chrámů nacházející se mimo Prahu. I přesto, že v období baroka došlo k přestavbě baziliky, lze poznat, jak vypadala dříve, protože přestavba udržela románské rozvržení, které se zachovalo přes mnohé požáry a husitské plenění, hlavně proto, že tyto události zasáhly pouze vnitřní vybavení stavby.¹⁰⁹ Původně se jednalo o trojlodní baziliku s příčnou lodí, která byla zakončena na severní a jižní straně apsidami. Po obou stranách trojlodí jsou barokní vstupní portály, na severní straně je torzo zazděného původního portálu. Hlavní loď je oddělena zdmi od boční lodi, všechny prostory jsou upraveny a klenuty v barokním stylu, jen ramena a apsidy mají původní klenby.¹¹⁰

Podle informací v pramenech, celkové kompozice stavby a podoby stavebních článků Merhautové usuzuje, že byl kolem nebo před rokem 1185 dokončen východní závěr a obvodové zdi trojlodí až po západní věže. Během stavby trojlodí byla zřejmě rozšířena původní stavební

¹⁰⁶ CDB I., č. 156. „(...) *Hec autem sunt, que dux Wladislaus, pius et Magnificus institutor clericalis castimonie per totam Boemiam, cum coniuge sua, domina Gertruda, pia matre clericorum, monialium et omnium orphanorum, dedit pro remedio anime sue fratibus et sororibus famulantibus deo et sancte dei genitrici sanctoque Augustino: (...)*“

¹⁰⁷ VLČEK, SOMMER, FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů*, s. 213.

¹⁰⁸ KUBÍČKOVÁ, *Bývalý klášter premonstrátek v Doksanech nad Ohří*. s. 5

¹⁰⁹ Tamtéž. s. 5-6.

¹¹⁰ MERHAUTOVÁ, Anežka. *Raně středověká architektura v Čechách*. Praha, 1971, s. 113-117.

huť o nové členy, s tím pravděpodobně souvisela změna stavebního plánu. Podle čtyř mohutných pilířů, které stojí pod západním kůrem, předpokládá, že nad nimi měla být postavena mohutná věž. Boční zdi měly být zaklenuty křížovými klenbami. Změna ale nebyla realizována v plném rozsahu, pravděpodobně z nedostatku financí.¹¹¹

Západní část kostela se liší od té východní časově i výtvarnou povahou, která je ovlivněna italskou tvorbou. Výtvarně byla tato část baziliky ve své době ojedinělou v Čechách, je možné, že v tomto případě projevila iniciativu Gertruda Babenberská, protože Babenbersko byla oblast, ve které se objevují italské impulzy.¹¹²

Dokončení doksanské baziliky je nejpravděpodobněji spojováno s biskupem-knížetem Jindřichem Břetislavem, který je v pramenech označován za velkého příznivce doksanského kláštera. Dokonce tu bylo v roce 1197 uloženo jeho tělo, patrně už do dokončené baziliky.¹¹³

4.2 Doksanský klášter do konce 12. století

V knize Dominika Karla Čermáka je zmiňováno, že po vysvěcení kláštera přišly do Doksan první řeholnice, těch mělo být devět a měly pocházet z předních šlechtických rodů. V díle jsou zmiňovány i jejich jména, konkrétně se mělo jednat o Sezimu, Markétu, Dobroslavu, Hedviku, Pomoslavu, Pomoslavu mladší, Útěchu a Ladislavu s Lidmilou (také nazývanou Ludmilou). První převorkou doksanského kláštera měla být Ida Přemyslovna (nebo také jmenována jako Johanka nebo Judita), která měla být v příbuzenském vztahu s Vladislavem II.¹¹⁴ Ale více pravděpodobné je, že prvními řeholicemi v kanonii byly premonstrátky pocházející z dünnwaldského kláštera,¹¹⁵ jež byly do Doksan pozvány, aby se zde usadily,¹¹⁶ což je zmíněno i v Jarlochově letopise: „(...) v *Doksanech*, usadiv tu řeholní panny, kteréž z *Dünnewaldu*, *Kolinské diecese*, přivéstí dal (...).“¹¹⁷

Prvním doksanským proboštem se stal Adalbert ze Steinfeldu (nazýván také Albert či Heribald). Jedná se o stejného muže, který přišel s prvními steinfeldskými premonstráty do

¹¹¹ MERHAUTOVÁ, Anežka. *Raně středověká architektura v Čechách*. Praha, 1971, s. 113-117.

¹¹² Tamtéž.

¹¹³ Tamtéž.

¹¹⁴ ČERMÁK, *Premonstráti v Čechách a na Moravě*, s. 131-132.

¹¹⁵ Dünnwaldská kanonie spadá v současnosti pod diecézi v Kolíně nad Rýnem.

¹¹⁶ VLČEK, SOMMER, FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů*, s. 213.

¹¹⁷ *Letopis Jarlocha*, FRB II., s. 467.

pražského kláštera na Strahov, kam se později (přesněji v roce 1175) opět navrátil, protože tamní opat Erlebold zemřel a Adalbert po něm získal pozici strahovského opata.¹¹⁸

Doksanský klášter měl být oblíbeným místem kněžny Gertrudy. Do Doksan měla jezdit a trávit zde čas během nepřítomnosti svého manžela v Českých zemích, byla tu i v době, kdy se Vladislav II. vydal na křížovou výpravu. V roce 1150 Gertruda Babenberská zemřela, není blíže známo, z jakého důvodu se tak stalo. Její tělo bylo pochováno ve strahovském chrámě, odkud mělo být po dvou letech přemístěno právě do doksanského kláštera. Její tělo se ale dodnes nenašlo. Protože v době, kdy tu měla být pohřbena, nebyla ještě dokončena doksanská bazilika, z toho důvodu je možné, že její tělo bylo pohřbeno na místě původního doksanského kostela.¹¹⁹

Po smrti své manželky poslal kníže Vladislav II. dva ze svých potomků – Vojtěcha (Adalberta)¹²⁰ a Anežku (Agnes) na výchovu do premonstrátských klášterů. Vojtěch byl poslán na pražský Strahov a Anežka do Doksan.¹²¹ Anežka v doksanském klášteře pobývala zřejmě až do svých šestnácti let. Anežka nakonec nastoupila na duchovní dráhu a stala se členkou benediktinského kláštera u sv. Jíří na Pražském hradě, kde se stala abatýší a díky ní byla přestavěna a nově vyzdobena svatojiřská bazilika.¹²²

Po odchodu doksanského probošta Adalberta do strahovského kláštera se stal proboštem premonstrát jménem Volfram. Čermák zmiňuje, že tento probošt měl u knížete Vladislava II. tolik důvěry, že mu často mohl radit, dokonce i v politických záležitostech. V této době měly Doksany zakoupit část vsi Bohušovice nad Ohří (Boušovice) od jakéhosi Brunona. Také měla být uzavřena smlouva s Grabišem, kterému dal ves Lodovice výměnou za Vrbičany a Chotovice. Volfram zemřel roku 1195 a novým doksanským proboštem se stal Bertold. Za probošta Bertolda byl českým knížetem pražský biskup Jindřich Břetislav. Přemysl Otakar I. využil jeho sporů s některými českými velmoži a pokusil se uzmout vládu. To se mu nepodařilo, protože byl před Prahou zastaven. Jindřich Břetislav se přesunul do Chebu, kde v roce 1197 zemřel kvůli zdravotním problémům. Čermák tohoto knížete a pražského biskupa líčí jako velkého přívržence a podporovatele doksanské kanonie, která velmi truchlila, když zemřel.¹²³

¹¹⁸ ČERMÁK, *Premonstráti v Čechách a na Moravě*, s. 133.

¹¹⁹ Tamtéž.

¹²⁰ Později se z něj stal probošt mělnický a arcibiskup salcburský (jako Adalbert III.).

¹²¹ Letopis Vincenciův, FRB II., s. 420.

¹²² ČERMÁK, *Premonstráti v Čechách a na Moravě*, s. 133-134.

¹²³ ČERMÁK, *Premonstráti v Čechách a na Moravě*, s. 133-134.

Kníže a pražský biskup Jindřich Břetislav byl pochován v doksanském klášteře, vedle hrobky své matky Markéty (též zvané Margarety). Markéta zemřela v roce 1186, proto se předpokládá, že doksanská bazilika musela být již dokončena, anebo její tělo bylo po smrti uloženo nějakou dobu v prozatímním hrobě, a pak bylo přeneseno do baziliky v Doksanech.¹²⁴ V bazilice byly pochovány i jeho dvě sestry Alžběta (také zvaná Eliška) a Markéta, jež byly převorkami doksanského kláštera. Alžběta měla poskytnout finance na dostavění kláštera a také mu věnovat dvě vsi. Po její smrti se převorkou stala její sestra Markéta.¹²⁵

Podle tradice kanonie měl klášter roku 1200 zasáhnout požár, při kterém měla shořet zakládající listina kláštera,¹²⁶ ta měla viset naproti kněžišti v chrámu. Během tohoto požáru mělo zemřít i několik doksanských řeholnic. Po požáru se zachovala pouze bazilika, která neutrpěla velké ztráty a ztratila jen střechu. Díky proboštovi Bertoldovi a podpoře příznivců a stoupenců kláštera, se mohly řeholnice už v dalším roce do kláštera vrátit a opět tu žít.¹²⁷ Bazilika byla dokončena na počátku třináctého století. Z první stavební fáze se zachovala kostelní krypta z druhé poloviny dvanáctého století, která patří k nejvýznamnějším architektonickým památkám u nás.¹²⁸

¹²⁴ VLČEK, SOMMER, FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů*, s. 213.

¹²⁵ ČERMÁK, *Premonstráti v Čechách a na Moravě*, s. 172.

¹²⁶ KUBÍČKOVÁ, *Bývalý klášter premonstrátek v Doksanech nad Ohří*. s. 3.

¹²⁷ ČERMÁK, *Premonstráti v Čechách a na Moravě*, s. 134-136.

¹²⁸ NOVÁKOVÁ, *Doksany: Kulturní památka*, s. 2.

5 DOKSANSKÝ KLÁŠTER VE 13. STOLETÍ

První léta třináctého století probíhaly v doksanském klášteře ve znamení oprav po požáru, jenž ho zastihl na sklonku dvanáctého století. A po roce 1208 musely opravy pokračovat, v této době totiž vpadl do Čech saský kníže Otto a během jeho tažení byl klášter vypleněn a poničen.¹²⁹

Přemysl Otakar I. nechal v doksanském klášteře vychovávat svou dceru Anežku (známou pod jménem Anežka Česká), která se později stala jednou z největších osobností českého středověku. Za probošta Gunthera¹³⁰ se dostal klášter do velkých finančních problémů, proto byl nucen prodat polovinu vesnice Úherce nacházející se v Západních Čechách, kterou získal krátce před tím od Přemysla Otakara I. Prodána byla za 60 hřiven stříbrných.¹³¹

V roce 1226 český král Přemysl Otakar I. vydal listinu, v níž přiznal doksanskému klášteři jeho statky a potvrdil tak listinu vydanou knížetem Vladislavem II., jež měla shořet spolu se zakládající listinou kláštera při požáru v roce 1200.¹³² Kromě statků kláštera v listině potvrdil i několik privilegií a práv.¹³³

Přemysl Otakar I. touto listinou klášteři potvrdil držení těchto vesnic: Doksany (Doczan), Mury (Mur), Rohatec u Libotenic (Rohaci), Chvalín u Doksan (Qvalin), část Lubotenic (Lubothinic) s přívozem, část Dušníků (Duscnich), Oleško s Borem (Oleskec, Bor), Chodouny (Chudumi), Chotěšov (Goteschov), Dolní Zálezly (Zalezli), újezd Velichov (Welichov) v oblasti Sedlecka, dnes se jedná o oblast Loketska. Také potvrdil držení dnes již zaniklé vesnice Pelez a vesnice Hostenice (Hostinici) společně s koňmi. Díky této listině víme i o dalších osobách, které klášter v předchozích letech obdarovali. Byl jím například kníže a pražský biskup Jindřich Břetislav, který klášteři daroval ves Sirbice (Swrbic) a také vesnici Koloveč (Colowec). Syn Vladislava II. (jako král Vladislav I.) Bedřich věnoval klášteři Vojkovice (Woycowic) a újezd Kotvinu (Cothwin), Druhá manželka Vladislava II. Judita

¹²⁹ ČERMÁK, *Premonstráti v Čechách a na Moravě*, s. 133-134.

¹³⁰ Tamtéž, s. 134-136.

¹³¹ CDB II., s. 233, č. 241; „*Přemysl Otakar I, rex Bohemiae, Neconem militem inquietum cogit, ut dimidiam villam Úherce a monasterio Doxanensi emptam abbati et conventui Kladrubensi sexaginta marcis argenti vendat, idemque ipsam villam monasterio Kladrubensi ex toto possidendam assignat. (...)*“

¹³² KUBÍČKOVÁ, *Bývalý klášter premonstrátek v Doksanech nad Ohří*. s. 3.

¹³³ CDB II., č. 286.

Také: RBM I., Karel Jaromír Erben (ed.), *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae I.* Typis C. R. typographie aulicae filiorum Theophili Haase, Praha 1885, č. 705.

Durynská darovala klášteru ves Břehoryji (Brehori) společně se vsí Rochovem (Rochov). Také Markéta z Čenkova na klášter nezapomněla a věnovala mu Brňany (Bernan) a Rochov (Rochov – nejedná se o stejnou vesnici, jakou věnovala klášteru Judita Durinská, v tomto případě se jedná o shodu jmen). Sám Přemysl Otakar přidal Klobouky (Clobuch) a od biskupa Daniela klášter získal Oslov (Ozlov) a Chýnov (Chinowic).¹³⁴

Dalšími, kdo klášter obdarovali byla například rodina pánů ze Skalky, díky nimž získala kanonie Vešťany (Veschan), Březno (Bresen) a také Bašť (Basche). Od rodu Nemoy získal klášter Vražkov (Wrascov) a synové pána, který věnoval Doksanům Vražkov, Velislav a Matheus věnovali klášteru Krabčice (Crabsic), Mnetěš (Mnetis) a klášter od nich také dostal přístup k potoku Lesche. Se synem jednoho z nich vyměnil klášter ves Němčice (Nyemsic) a získal tak část Martiněvsi (Martinowez). Chval daroval klášteru Děčany (Dechan) a od Chotěbora a jeho dcery získal klášter Ledvice (Ledwic) a Srbice (Zirbic). V listině se také nachází zmínka, že probošt Adalbert (pozdější opat na Strahově) udělal výměnu a získal tak statek v Kravařích (Crawar),¹³⁵ ten se později stal významným hospodářským bodem doksanského kláštera.

Jak bylo zmíněno výše, Přemysl Otakar I. potvrdil a udělil klášteru také několik privilegií a výhod. Jedním z nejdůležitějších privilegií, co Doksany dostaly, bylo podřízení kláštera přímo pod královský soudní dvůr, což klášteru zajišťovalo výhodné postavení. Další z privilegií byl odvod dvě stě denárů z ražby mince, které byly doksanské kanonii vypláceny každý týden a mohli je užít k vlastní potřebě.¹³⁶ V listině je zmíněno, že denáry jsou klášteru odváděny i z toho důvodu, že byl zasažen požárem, proto byly kanonii vypláceny peníze, aby mohly být opraveny a zvelebeny klášterní budovy.¹³⁷

V doksanském nekrologiu, vydané Josefem Emlerem, jsou uvedeny další informace ohledně vesnic zmíněných v této listině. Podle nekrologia daroval Libotenice klášteru pražský biskup Daniel.¹³⁸ O vesnici Mury jsou provedeny dva zápisy, v jednom připisuje darování vesnice Gertrudě Babenberské, v druhém zápisu měla být donátorkou Anežka, které byla

¹³⁴ CDB II., č. 286.

¹³⁵ Tamtéž.

¹³⁶ Tamtéž.

¹³⁷ Tamtéž.

¹³⁸ EMLER, Josef (ed.), *Necrologium Doxanense*, In: *Zprávy o zasedání Královské české společnosti nauk v Praze. Třída pro filozofii, dějepis a filologii*, roč. 1884. Praha 1885, s. 83-144.

dcerou knížete Vladislava. Ohledně vsi Srbice byly provedeny také dva zápisy – v prvním měla Srbice darovat klášteru Příbyslava, které byla manželkou šlechtice Chotěbora. Ve druhém případě vesnici premonstrátky získali od jeptišky Eufrosiny. Vesnici Krabčice měl klášteru podle listiny darovat rod Nemoy, ale v nekrologiu je uvedeno, že jej obdarovali Smilovi.¹³⁹

Dále klášteru rozšířil právo v Dolních Zálezlech, které se nacházejí v blízkosti Ústí nad Labem, na odchyt lososů a toto právo jim udělil trvale. Přemysl Otakar I. také klášteru uděluje privilegium, které jim umožnilo dovést a vyvést jeden náklad na lodi plavící se po Labi, aniž by museli platit clo a také mohli převážet dřevo po řece Ohři. V listině je dále zmiňováno tzv. *ius theutonicum*¹⁴⁰ ve vesnici Mury (Mur). Toto privilegium měl udělit na žádost kláštera, povolil to pro *nemohoucnost a nestálost moderní doby*.¹⁴¹

Za probošta Gunthera se po roce 1226 pozvedlo hospodářství kláštera.¹⁴² Velkým úspěchem toho probošta bylo, že získal roku 1232 povolení od Václava I. k založení nového města. Konkrétně se jednalo o město Kynšperk (Cuningberch). V tomto městě mohl mít klášter vlastní sféru vlivu a značné pravomoci a Václava I. ještě přidal městu privilegium volného trhu.¹⁴³ O dva roky později probošt Gunther zemřel. Nástupcem zemřelého probošta byl Fabián. I on pokračoval v rozšiřování doksanského vlivu.¹⁴⁴ V roce 1234 získal od Václava I. povolení k zřízení vesnice Jakubov (Jacubob), která se nacházela v oblasti Loketska. V listině dává Václav I. vesnici tzv. právo theutonica (stejně získaly i Mury).¹⁴⁵ Až do roku 1235 probíhal

¹³⁹ EMLER, Josef (ed.), *Necrologium Doxanense*, In: Zprávy o zasedání Královské české společnosti nauk v Praze. Třída pro filozofii, dějepis a filologii, roč. 1884. Praha 1885, s. 83-144.

¹⁴⁰ *Ius theutonicum* je také označováno jako právo německé; zavazovalo pána k nájmu půdy dědičně, tzv. na věčné časy.

¹⁴¹ CDB II., č. 286.

¹⁴² ČERMÁK, *Premonstráti v Čechách a na Moravě*, s. 136.

¹⁴³ CDB III/1., č. 26, „(...) *Itaque notum sit – quod nos Wenzeslaus, ecclesiae in Dochzan fundandi et ponendi civitatem in quodam loco, qui Cuningberch vocatur, et habendi forum ibidem sollempne omnimodam concessimus libertatem. Et ad majorem eiusdem civitatis propagationem omnem libertatem, quam aliqua regni nostri civitas habere dinoscitur, ut habeat, omni volumus cessante refragatione, eximentes eam ab omnium advocatia, nostri et praepositi ecclesiae nominate dumtaxat ipsam jurisdictioni subitientes. (...)*“

¹⁴⁴ ČERMÁK, *Premonstráti v Čechách a na Moravě*, s. 136.

¹⁴⁵ CDB III/1., č. 65. „*Wenceslaus (...) rex bona ecclesiae Dogzanensis, circa Loket constituta, videlicet Jacubob villam, sub jure teutonicali locandam concedimus, et alias dudum locatas ab omni vexacione et servitute omnimoda castris iam dicti eximimus. libertatem quoque eandem, quam nostris hominibus ibidem commorantibus,*

klášterní život po několik let v poklidu, ale v tomto roce zasáhla doksanskou oblast velká povodeň a následně propukl v klášteře požár, který ho lehce poničil. Čermák zmiňuje, že i po těchto dvou nepříjemných událostech měl v příštím roce (tj. rok 1236) klášter výbornou úrodu.¹⁴⁶

V roce 1242 převzal probošství Heřman I. (také Hermann), který do Doksan nastoupil po smrti probošta Fabiána. Nejvýznamnějším Heřmanovým počinem bylo založení nové klášterní knihovny, ta původní totiž shořela při požáru. Heřman I. zemřel roku 1249 a po něm byl proboštem zvolen Godfried I.¹⁴⁷

Probošt Godfried I. získal ještě v tomtéž roce, co se stal proboštem, listinu, která potvrzovala všechny výsady klášteře.¹⁴⁸ V roce 1255 i v roce následujícím sužovala doksanskou kanonii bída a hlad. Čermák ve svém díle zmiňuje, že v tu dobu před klášterem stály zástupy lidí, kteří se snažili vyprosít u řeholnic chléb, ale řeholnice samy trpěly nouzí.¹⁴⁹

Po nástupu Přemysla Otakara II. k moci nechal probošt Godfried I. potvrdit výsady klášteře i tímto panovníkem. Přemysl Otakar II. tak učinil v roce 1261.¹⁵⁰ Probošství Godfrieda I. skončilo v Doksanech roku 1262, když zemřel strahovský opat Jan a doksanský probošt byl povolán na jeho místo, kam odešel ještě též rok.¹⁵¹ To dokazuje listina z roku 1262, ve které se vyřešil spor o průtoku řeky Ohře u mlýna v blízkosti Kopist. Kvůli špatnému průtoku vody se špatně chytaly ryby. Nakonec se došlo v míru k řešení a dojednaly se podmínky, jak má úprava vody vypadat.¹⁵² Jan byl proboštem necelý rok, protože záhy zemřel.¹⁵³ Trhová ves Radoušov v Litoměřicích roku 1263, vydala listinu, ve které dosvědčuje, za jakých podmínek

*perpetuo conferentes; statuentes, ut quicumque catellanus sive prefectus fiat castris prenominati, nullum habeat respectum ad pauperes villarum antedictarum, nisi ecclesia Dogzanensis. (...)*¹⁴⁶

¹⁴⁶ ČERMÁK, *Premonstráti v Čechách a na Moravě*, s. 136.

¹⁴⁷ Tamtéž.

¹⁴⁸ RBM I., s.573, č. 1235. „*Wencezlaus rex - ecclesiae S. Mariae in Doczan, et sororibus ibidem deo et beatae Mariae famulantibus, pro remedio animae patris nostri, regis Othakari, et etiam dilectae conjugis nostrae Cvnegundis, talem concedit libertatem. (...)*“

¹⁴⁹ ČERMÁK, *Premonstráti v Čechách a na Moravě*, s. 138.

¹⁵⁰ RBM II., s.112, č. 296. „*Othacharus, dominus regni Boemiae monasterio Dakzanensi privilegium patris sui dd. 1249, 23. Jul. confirmat. (...)*“

¹⁵¹ ČERMÁK, *Premonstráti v Čechách a na Moravě*, s. 138.

¹⁵² CDB V/1, č. 397.

¹⁵³ ČERMÁK, *Premonstráti v Čechách a na Moravě*, s. 139.

přijala od doksanského kláštera pozemky u Kopist a Chorušic k užívání na právu emfyteutickém.¹⁵⁴

Po smrti probošta Jana I. byl do čela doksanského kláštera zvolen Heřman II. On roku 1263 prodal některé pozemky v Kopistech občanům Kravař. Zemřel roku 1267. Po smrti Heřmana II. byl za probošta zvolen Konrád. V letech 1270 a 1272 zasáhla klášter opět velká povodeň, když se rozvodnila řeka Ohře.¹⁵⁵ Probošt Konrád si na papeži Řehořovi X. vymohl listinu sepsanou v roce 1273, jež oznamovala, že papež klášter přijal pod svou ochranu a potvrdil jeho statky (např. se jednalo o vsi Mury, Pelez, Rohatce, Oleško, Libotenice, Kopisty, Dušníky, Martiněves, Krabčice, Chotěšov, Vojnice, Dolní Zálezly, Kravaře a mnoho dalších) a práva (v listině je např. zmiňováno právo trhu v Kravařích). Také jim povolil konat bohoslužby ve své bazilice,¹⁵⁶ což v Čechách nebylo možno, protože byl na ně uvalen interdikt. Probošt Konrád zemřel v roce 1276.¹⁵⁷

V 70. letech vypukl spor mezi doksanským proboštem a Brozany. Při této při se řešily některé náležitosti týkající se pozemků mělnické kapituly, která měla majetky v nedaleké vsi Brozany. A také se jednalo o právu lovení ryb na Ohři. Tento spor byl vyřešen v roce 1276, mělnickým proboštem Budislavem a doksanským proboštem Janem II., ale pře vznikla zřejmě už za předchozího doksanského probošta – Konráda.¹⁵⁸ V tom samém roce byly potvrzeny klášterní práva a majetky také králem Přemyslem Otakarem II., který na jejich potvrzení sepsal dvě listiny. V jedné z nich potvrzuje vše, co bylo klášteru uděleno Václavem I. v listině z roku

¹⁵⁴ CDB V/1, č. 397

¹⁵⁵ ČERMÁK, *Premonstráti v Čechách a na Moravě*, s. 139.

¹⁵⁶ RBM II., s. 333, č. 824. „*Gregorius pp. X monasterium de Dokzan sub protectione apostolica suscipit, bona et privilegia eiusdem confirmans. (...) Preterea quascunque possessiones, quecumque bona idem monasterium – iuste et canonice possidet, aut – iustis modis - poterit adipisci, firma uobis – permaneant. (...)*“

¹⁵⁷ ČERMÁK, *Premonstráti v Čechách a na Moravě*, s. 140.

¹⁵⁸ RBM II., s. 445, č. 1061. „*Concordia inter Johannem, praepositum Dokzanensem, et Budislaum, praepositum Melnicensem, super distinctione terminorum. (...) Nostri Otakari, qui et Premisl, serens. Regis Boemie, ad audiendum et cognoscendum de causa discordie, que uertebatur inter d. Johannem, prepositum ecclesie Dokzanensis, ex parte una, et d. Budizlaum, prepositum Melnicensem, ex parte altera, super distinctione quorundam agrorum, aquarum decursibus, obstaulorum et insularum – protestamur, quod nos assumpto nobis honesto et discreto viro d. Petro, archidiacono Belinensi, cooperatore et coadiutore nobis a – d. Johanne, Prag. Episcopo, - deputato, concordiam ordinavimus iner ipsos, cui concordie formam euidentiis exprimit et declarat series subscriptorum. (...)*“

1249.¹⁵⁹ Ve druhé listině klášteru potvrdil listinu, jež byla vydána jeho praotcem Přemyslem Otakarem I. v roce 1226.¹⁶⁰

Co se týká pravosti listin, tak touto otázkou se zabývali Jiří Pražák a Zdeněk Kristen. Konkrétně se věnovali pravosti listiny Přemysla Otakara I. z roku 1226, ve které jsou vyjmenované statky, jež byly klášteru darovány a také pojednává o rozsahu imunity. Oba řeší, že v konfirmaci pocházející od Přemysla Otakara II. z března 1276, jsou jisté nesrovnalosti v částech věnovaných soupisu statků. Navíc z téhož dne pochází dvě konfirmace – jedna je konfirmace listiny Václava I. z roku 1249, kde existují dvě vyhotovení a každé je psané jinou rukou. Druhá konfirmace pochází od Přemysla Otakara II., ve které je upraven text z listiny z roku 1226, byly vynechány statky, které už klášteru nepatřily a zároveň statky, které nově nabyly. Opět je dochována ve vyhotoveních. J. Pražák i Z. Kristense po provedeném bádání nakonec shodli, že se nejedná o padělanou listinu. J. Pražák označuje konfirmaci za formální falzum, protože považuje listinu za přijemecké dílo, tzv. že listina byla sepsána u svého příjemce, který ji mohl poupravit.¹⁶¹ Z. Kristen píše, že konfirmace je kancelářského vzniku, ale je také upraveno, aby odpovídalo stavu klášterního majetku v roce, ve kterém byla konfirmace podepsána.¹⁶² Na obě práce napsala recenzi S. Dušková, která má námitky k oběma závěrům.¹⁶³

Po smrti Přemysla Otakara II. se české země dostaly pod správu markraběte Oty Braniborského. Všeobecně jeho poručnictví není hodnoceno kladně, protože se po celém území Českých zemích konaly loupeživé výpravy braniborských rytířů.¹⁶⁴ Tyto výpravy se nevyhnuly ani doksanskému klášteru, tehdy se Braniboři násilím dostali do kláštera, vyplnili ho a následně zapálili. Sestry premonstrátky stačily utéct do lesa nedaleko Chvalína, a pak našly

¹⁵⁹ RBM II., s. 421, č. 1005. „*Ottakarus, rex Boemiae confirmat monasterio Dokzanensi privilegium, eidem a patre suo Wenceslao a. d. 1249, 23 Jul. concessum. (...)*“

¹⁶⁰ RBM II., s. 421, č. 1006. „*Ottakarus, rex Boemiae, confirmat monasterio Dokzanensi privilegium avi sui Ottacari dd. a. d. 1226. Testes ut supra. Datum ut supra.*“

¹⁶¹ PRAŽÁK, Josef. Privilegium Přemysla I. pro Doksany a jeho konfirmace z roku 1276, SAP 5, 1955, s. 159—203.

¹⁶² KRISTEN, Zdeněk. Neznámé — zpadělané znění privilegia Přemysla Otakara I. pro klášter doksanský z r. 1226, Sborník Vysoké školy pedagogické v Olomouci, roč. II., 1955, s. 89—110.

¹⁶³ DUŠKOVÁ. Osvětlení termínu přijemecká listina, SPFFBU, 1050, s. 70—102.

¹⁶⁴ ČERMÁK, Premonstráti v Čechách a na Moravě, s. 140.

úkryt v Litoměřicích. Probošt Jan II. ještě roku 1279 nechal v zničeném doksanském klášteře postavit dřevěné budovy a sestry se tak mohly do kláštera brzy navrátit.¹⁶⁵

Další pohroma zasáhla klášter v roce 1280 a i roku následujícího, Čermák ve svém díle zmiňuje, že to byla doba, kdy celou zemi zasáhl hladomor a několik doksanských řeholnic kvůli strádání zemřelo. Probošt Jan II. krátce před svou smrtí v roce 1290 ještě stačil získat ves Dolánky (dříve se ves jmenovala Dolany), kterou vyměnil za vsi Radostice (Radotitz), Přestanice (Sprestanitz), Stanikov (Stanikowe), Drouhaveč (Druhaues) a Konín (Chonin), tyto vesnice se nacházely v oblasti dnešní Sušice.¹⁶⁶ Velmi krátce byl proboštem Petr I., který v klášteře pobýval pouhé čtyři měsíce, než zemřel.¹⁶⁷

Klášter utrpěl těžké ztráty za vpádu vojsk Oty Braniborského a hned nato za hladomoru v roce 1281. Přízeň Karla IV. mu pak umožnila zvětšení majetku i osazenstva kláštera. Stavební činnost té doby, pravděpodobně jen obnovovací, není dnes patrna. Avšak jak vzrůstala okázalost a lesk v církevních obřadech, tak se prohlubovala bída poddaných.¹⁶⁸

Dalším proboštem, v pořadí už třináctým, se stal v roce 1290 Sifried. Za něj doksanský klášter odkoupil zpátky ves Jansdorf¹⁶⁹ od Bohuslava ze Žernosek, kterému byla prodána v roce 1282, kdy na tom klášter nebyl finančně dobře. Obec Jansdorf se nacházela na okraji statku Kravaře.¹⁷⁰

¹⁶⁵ Tamtéž.

¹⁶⁶ RBM II., s. 644, č. 1498. „*Wenceslaus, rex Boemiae et marchio Mor. commutationem villarum ecclesiae Dogzanensis Radotitz, Sprestanitz, Stanikowe, Druhaucs, CHonin et omnium pertinentium et iurium earundem, quam Johannes, ejusdem ecclesiae Dogzanensis praepositus, de sui conventus et abbatis de Strahovia communi consensu sum Bohuzlao de Budititz suisque heredibus – pro villa Dolan citra claustrum Dogzan jacente seu sita, et pro ejusdem villae terris, pratis, silvis, aquis, vinea, ecclesiis et possessionibus aliis quibuslibet ad ipsam villam pertinentibus fecit, - ad petitiones praefatorum Johannis et Bohuzlai. (...)*“

¹⁶⁷ ČERMÁK, *Premonstráti v Čechách a na Moravě*, s. 140.

¹⁶⁸ NOVÁKOVÁ, *Doksany: Kulturní památka*, s. 3.

¹⁶⁹ ČERMÁK, *Premonstráti v Čechách a na Moravě*, s. 141.

¹⁷⁰ CDB VI/1., č. 217, s. 268n. „*(...) Bohuzlao militem, dictum de Zernozeck, nostram venisse ad presenciam publice protestantem villam nomine Iohansdorf terminis adiacentem ex deliberacione provida dicretorum et consensu suorum coheredum accedente venerabilibus dominis, priori, totique conventui ecclesie Dokzanensis iusto vendicionis titulo vendidisse. quam villam eisdem coram nobis cum omnibus pertinentibus ad ipsam, cultis et incultis, agris, silvis, pratis atque pascuis liberaliter resignavit omni iure suis usibus vendicandam. Occasione huius contractus predictus Bohuzlao asseruit se a dominis antedictis in restaurum quinquaginta marcas argenti legalis Luthomericensis ponderis recepisse. (...)*“

V době Oty Branibora, kdy byl poručníkem budoucího krále Václava II., přišel doksanský klášter o mnoho majetku, který ukořistili jeho sousedé, protože nebyl nikdo, kdo by jim v tom zabránil. Proto probošt Sifried požádal Václava II. o pomoc, když se po letech dostal k vládě a opravdu usedl na český trůn. Král Václav II. vydal roku 1290 listinu, ve které doksanskému klášteru jeho majetek vrátil. Také je v listině připomenuto, že vymáhat zakladatelská práva nad klášterními statky nemůže nikdo proti vůli doksanského kláštera nebo bez jeho zvláštního svolení. Také je upozorněno na to, že kdo by výše zmíněné nerespektoval a jednal by tak proti královské vůli, upadl by u něj v nemilost.¹⁷¹ Probošt Sifried byl velmi schopný, dokonce se mu povedlo sehnat pro klášter i varhany. Zemřel roku 1295 a Čermák ve svém díle píše, že byl velmi oplakáván doksanskými řeholními sestrami.¹⁷²

Následujícím proboštem se stal Edmund, za nějž klášter opět vyhořel, a to v ten samý rok, co se stal proboštem. Čermák uvádí, že se společně se strahovským opatem měl účastnit roku 1297 korunovace Václava II. a za několik týdnů potom měl být účastníkem pohřbu Václavovy manželky, královny Judity. Sám probošt Edmund zemřel v roce 1300 a po něm nastoupil jako probošt Šimon, který je znám hlavně díky stavební činnosti a obnově kláštera po požáru.¹⁷³

¹⁷¹ RBM II., s. 650-651, č. 1511. *Wencezlaus, boh. Rex, ecclesiae Dokzanensi quasdam immunitates concedit. (...) quod nullus purcrauiorum, baronum, nobilium, seu officialium nostrorum tuitionem seu iurisdictionem aliquam inconsuetam et illicitam bonorum eorumdem contra voluntatem prepositi et conuentus iam dicte ecclesie et sine singulari nostra licencia sibi assumere aliquomodo vel exercere presumat (...).*“

¹⁷² ČERMÁK, *Premonstráti v Čechách a na Moravě*, s. 142.

¹⁷³ Tamtéž.

6 DOKSANSKÝ KLÁŠTER VE 14. STOLETÍ

Probošt Šimon, který je znám hlavně díky stavební činnosti a obnově kláštera po požáru, měl zakoupit nádherný obraz Panny Marie za 50 hřiven stříbra. V roce 1303 si vymohl u papeže Bonifáce VIII. osvobození kláštera od placení desátků. Také se mu podařilo získat některé statky, které byly klášteru odcizeny.¹⁷⁴

Z roku 1307 je zachována listina, ve které Michal, soudce pocházející z Libochovic, tvrdí, že měl zakoupit ves Czirnhibi,¹⁷⁵ bohužel se mi nepodařilo zjistit, jak se vesnice jmenuje dnes, podle mého názoru by se mohlo jednat o Černiv, který se nachází nedaleko Libochovic.¹⁷⁶

Václav II. byl prakticky posledním z rodu Přemyslovců, který zasahoval do dějin doksanského kláštera, protože jeho syn Václav III. byl zavražděn záhy poté, co nastoupil na český trůn. Jelikož byl Václav III. posledním Přemyslovcem a jeho rod tak vymřel po meči, dostal se nakonec po několikaletých peripetiích na trůn Jan Lucemburský, který se oženil se sestrou Václava III. Eliškou Přemyslovnou.¹⁷⁷

Doksany měly štěstí a během bezvládní byly ušetřeny plenění, proto mohl probošt Šimon pokračovat v budovatelské činnosti. Po smrti probošta Šimona v roce 1310 přišel do Doksan Benedikt, který se zde ujal jeho funkce. V únoru 1311 se společně se strahovským opatem zúčastnil korunovace Jana Lucemburského a Elišky Přemyslovny. Následující dvě léta popisuje Čermák jeho velmi těžké, protože České země zasáhlo velké sucho, které způsobilo neúrodu a v následujících letech se hladovělo, protože následkem nedostatku surovin zemřelo spousta rolníků a nebyl nikdo, kdo by obdělával půdu. Situace se začala zlepšovat až v roce 1314. Následujícího roku probošt Benedikt zemřel a byl nahrazen Godfriedem II.¹⁷⁸

V roce 1317 panovaly v klášteře obavy, že vzpoury proti králi, které byly v Českých zemích, zasáhnou i do chodu a života v Doksanech, proto probošt udělal opatření, aby řeholnice

¹⁷⁴ ČERMÁK, *Premonstráti v Čechách a na Moravě*, s. 143.

¹⁷⁵ RBM II., s. 916, č. 2127. „*Ego Mychael iudex in Lubochowicz (...) – d. Symone preposito et religiosis sororibus Katherina magistra, Elysabeth priorissa, et toto conventu sororum ecclesie Doczanensis de scitu – d. Theoderici, abbatis ecclesie Montis Syon, villam eorum dictam Czchirnhibi continentem novem laneos magnos mensuratos ad nonaginta tres mensuras cum singulis proventibus – preter tertium denarium iudicis ibidem, ad mee et uxoris mee Kunegundis tempora emi pro LVIII sexag. Gr. Prag. (...)*“

¹⁷⁶ ČERMÁK, *Premonstráti v Čechách a na Moravě*, s. 143.

¹⁷⁷ Tamtéž.

¹⁷⁸ Tamtéž.

mohly být v případě potřeby přesunuty do nedalekých Litoměřic. Následujícího roku Godfried II. zemřel a proboštem se stal Ondřej I. Byl jeden z těch, kdo sepsal paměti kláštera, zemřel v roce 1323.¹⁷⁹

Po něm byl zvolen proboštem Mikuláš I., za jehož úřadu se neudála žádní mimořádná událost a v klášteře panoval klid, zemřel roku 1327. Nahradil ho Petr II., který byl roku 1328 nahrazen Dětrichem (zvaným také Theodorikem). Jeho proboštský stolec nezačal nejlépe, protože hned v prvním roce zasáhla doksanský klášter epidemie moru. Čermák vyzdvihuje Dětrichovy právníkové vědomosti a zařazuje ho mezi nejvýznamnější doksanské probošty.¹⁸⁰ On dosáhl roku 1331 toho, aby klášteru král Jan Lucemburský obnovil a stvrdil jeho privilegia a majetky udělené českými králi v těchto listinách: Václava I. pocházející z roku 1249, Přemysla Otakara II. z roku 1276 a Václava II. vydanou v roce 1290. Také jim povolil upravovat řeku Ohře podle své potřeby, aby se doksanskému klášteru opět zvýšil zisk.¹⁸¹ Roku 1334 byla vydána listina o sporu doksanského kláštera s Litoměřicemi ohledně dávek měšťanů držících klášterní statky. Bylo rozhodnuto, že tyto peníze mají být vypláceny ve prospěch kláštera, nikoli ve prospěch města Litoměřice.¹⁸²

Probošt Theodorik měl být vážený i u dvora, to se projevilo v rozmnožení klášterního majetku, kdy získal mnoho příznivců a donátorů na svou stranu. V roce 1336 začal pronajímat statky Kolovesk, Srbice a Tišovice pánu Jaroslavovi ze Skotčic.¹⁸³ Tento probošt také vyměnil

¹⁷⁹ Tamtéž.

¹⁸⁰ ČERMÁK, *Premonstráti v Čechách a na Moravě*. s. 145-146.

¹⁸¹ RBM III., s. 710, č. 1820. „*Johannes, Boh. Et Pol. Rex ac Luc. Comes, petente Theoderico, praeposito monasterii Dogzanensis, confirmat privilegia eidem monasterio a regibus Wenceslao I. a. d. MCCXXXIV, Ottacaro II a. d. MCCLXXVI, XIII Mart et Wenceslao II. a. d. MCCXC, XIII Sept. Concessa. (...) „quod praepositus et conventus sanctimonialium supradictum obstaculum, factum per fluium, qui Egra dicitur ex uno latere contingens bona praepositurae Dogzanensis, ex altero vero bona praepositurae Melnicensis, possidere de cetero pacifice debeant et tenere, possintque illud remota contradictione qualibet restaurare, firmare ac reformare, quandocunque aut quotiescunque necessarium eis videbitur vel etiam expedire. (...)“*

¹⁸² RBM IV., s. 17-18, č. 48. „*Carolus, regis Boh. primogenitus, dirimit litem inter monasterium sanctimonialium de Dochezan et cives Luthomericenses super solutione bernae regalis. (...) Dictas vestras possessiones et predia possidentes, presentem et alias bernas dicto vestro monasterio et vobis debeant et teneantur de cetero exsoluere et dare, omni exceptionis et cauillationis obstaculo penitus proculmotis, mandantes prefatis... ciuibus, quatenus huiusmodi nostram diffinicionem atque constitucionem inuiolabiliter debeant et teneantur irrefragabiliter obseruare.“*

¹⁸³ RBM IV., s. 139-140, č. 351. „*Jarozlaus de Schotzitz recipit a monasterio Dogzanensi villam forensem Kolobs et villas Zirbitz et Thisowitz ad vitae suae tempora possidendas. (...) Postquam autem diem clausero extremum,*

některé statky nacházející se ve větší vzdálenosti od kláštera za statky bližší – například hrad Hanenstein v oblasti Loketska vyměnil za Kmetiněves a Černuc. Toto je zmíněno listině od krále Jana Lucemburského z roku 1336.¹⁸⁴ Probošt Theodorik zemřel roku 1341 a vystřídal ho probošt Arnold. On a převorka Mechtilda roku 1341 přenechali Zbyňkovi z Házemburka ves Ledčice. Během funkce tohoto probošta postihla Doksany velká povodeň, při které probošt Arnold roku 1342 zemřel. Poničeno byla zejména klášterní ves Mury, která byla klášteru věnována knížetem Vladislavem II.¹⁸⁵ a v listině vydané Přemyslem Otakarem I. ji bylo potvrzeno privilegium volného trhu.¹⁸⁶

Dalším proboštem v Doksanech se stal Soběslav (nebo také nazýván Sbislav), o kterém se píše, že měl velkou přízeň u Karla IV. a zemských velmožů. On sebral všechny práva a výsady kláštera, a pak je nechal opět obnovit a potvrdit. Jeho dalším počiny je zřízení doksanské klášterní knihovny a sepsání letopisů o klášteru, v nichž byly uloženy všechny listiny týkající se kláštera. Roku 1350 probošt zemřel. V pozici probošta byl nahrazen Jetřichem, ale ten záhy zemřel v roce 1352.¹⁸⁷

Probošt Florian se stal dalším, kdo obýval Doksany jako probošt, ale zemřel už dva roky poté, co se stal v Doksanech ujal funkce (v roce 1354). Čermák ho ve svém díle popisuje jako obhájce lesů a honby. Měl po sobě zanechat knihu, ve které byly sepsány všechna práva doksanského kláštera.¹⁸⁸

Po Florianovi byl do Doksán zvolen jako probošt Alexius, který byl vážený u zemských stavů a získal tak mnoho stoupenců a podporovatelů pro klášter. V letech 1356-57 nechal

domino sic volente, tunc dicta bona cum omnibus edificiis ibidem repertis simul etiam cum vniuersis meliorationibus per me factis et attractis ibidem libere redibunt ad ecclesiam memoratam sine omni restauro vel refusione pecunie aliqualis in anime mee remedium sempiternum. Et tempore mortis mee semina, si qua habuero in terra vel supra terram, cum omnibus rebus meis mobilibus dare possum et testamentare, ubicumque tunc michi deus inspirat, ad mee placitum voluntatis super scriptionem superius factam. (...)“

¹⁸⁴ RBM IV., s. 11, č. 276. „*Johannes Boh. rex. ac Luc. comes, bona quaedam cum monasterio Dochczanensi permutat. – Noscat. „quod nos permutationem de terris, bonis et villis, videlicet Kmetynawes et Czernuczic et liberatione molendini dicti Egermul in confluxu Albee et Egre siti et de curia Wolechow cum suis villis et castro Haunstein cum preposito Dochczanensi pro parte ipsius monasterii hincinde fecimus, prout in aliis literis nostris inde confectis plenius continetur. (...)*“

¹⁸⁵ ČERMÁK, *Premonstráti v Čechách a na Moravě*, s. 146-147.

¹⁸⁶ CDB II., č. 241.

¹⁸⁷ ČERMÁK, *Premonstráti v Čechách a na Moravě*, s. 147-148.

¹⁸⁸ Tamtéž.

opravit veškeré klášterní i hospodářské budovy nacházející se v Doksanech. V roce 1358 mu český král Karel IV. potvrdil veškerá práva kláštera, které dosud kanonie získala. V následujícím roce (roku 1359) postihla Doksany další povodeň, při které byla zničena setba na polích, a tak v dalším roce doksanské oblasti chyběla úroda a vypukl hlad. Probošt Fabián poddané podporoval a dával jim jídlo z klášterních zásob. V roce 1360 zdědili Doksany po pánu Vaňkovi z Vinařic dvůr Bohušovice nad Ohří (Boušovice).¹⁸⁹

Roku 1361 byla úroda opět zničena, tentokrát v důsledku vydatných dešťů, které úrodu poničily, a tak stoupla cena surovin, a to až na trojnásobek původní ceny. Probošt Florian zemřel v roce 1368 a jeho následníkem byl zvolen Vincenc, za jehož proboštské funkce zemřel Karel IV. a Vincenc se zúčastnil jeho pohřbu. Rok 1380 nebyl šťastným rokem, neboť v Praze a v okolí vypukl mor, kterému podlehl i probošt Vincenc.¹⁹⁰

Jeho nástupcem se stal probošt Benedikt II. známý pro své zeměměřické schopnosti, připisuje se mu obnovení knihovny sbírky v Doksanech, zemřel roku 1396. Jeho nástupcem se stal Jimram (také nazýván Simram).¹⁹¹ V roce 1398 byly začleněny pod doksanskou kanonii kostely v Murách, v Kmetiněvsi a Srbici.¹⁹² Probošt Jimram nechal zřídit v Murách faru a dal tamnímu duchovnímu správci hojně výsady. V roce 1399 byl zaveden obyčej vyzvánění na památku umučení Krista Pána, které se dělo každý pátek ve tři hodiny odpoledne, což nařídil pražský biskup, kvůli Turkům, kteří se snažili dobýt Evropu. V roce 1399 vydal papež Bonifác IX. Bulu, ve které osvobozuje klášter od placení desátku.¹⁹³

¹⁸⁹ ČERMÁK, *Premonstráti v Čechách a na Moravě*, s. 147-148.

¹⁹⁰ Tamtéž.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 148-149.

¹⁹² Libri erectionum VI., s. 63, č. 29. „*Literae super incorporationem ecclesiarum in Mur, in Kmetynawes et in Srbicz pro monasterio in Doxano. (...) Quare pro parte vestra nobis fuit humiliter supplicatum ut in Mur, in Kmethinawes et in Srbicz parochiales ecclesias dictae dioecesis, quae de jure patronatus dicti vestri monasterii existunt, vobis et dicto monasterio vestro pro huiusmodi et aliis vobis et dicto monasterio supportandis oneribus et congrua vestra sustentatione unire, annectere et incorporare ex benignitate apostolica dignaremur. (...)*“

¹⁹³ ČERMÁK, *Premonstráti v Čechách a na Moravě*, s. 149.

7 DOKSANSKÝ KLÁŠTER V 15. STOLETÍ AŽ DO NÁSTUPU HABSBURSJÍ MONARCHIE NA ČESKÝ TRŮN

Probošt Jimram zemřel roku 1406 a nahradil ho Mikuláš II., který měl být velmi nadaný v oblasti práv. Probošt pronajal vesnici Ledčice pod Řípem jakémusi Francovi, který měl být notářem konsistoria pražského, a jeho manželce Kateřině. Pronájem byl uznán i pro jejich dědice a potomky na 11 let. Roku 1414 byl pronájem přenechán Janu z Písku, byl pražským měšťanem, převod proběhl se svolením doksanského probošta. V následujících třech letech byly opravovány stavení klášterní i hospodářská a vystavěn byl také nový mlýn, který se nacházel blíže ke klášteru.¹⁹⁴

První polovina 15. století nebyla pro vývoj doksanského kláštera moc příznivá. Sice už během vlády Jana Lucemburského byl klášterní majetek ve velkém zastavován, ale nejvíce klášterního majetku bylo dáno do zástavy během vlády Václava IV.¹⁹⁵ Tento král byl natolik zadlužen, že se například vzdal poplatků, které platil doksanský klášter královské komoře ve výši 100 kop, ve prospěch Oldřicha Zajíce z Házmburku. A to na tak dlouho, dokud nebude splacen jeho dluh pánovi z Házmburka, který činil 1000 kop.¹⁹⁶ Nakonec to došlo tak daleko, že ještě před vypuknutím husitských válek měl klášter ve vlastnictví pouze doksanský statek, který vlastnil od samého počátku jeho založení.¹⁹⁷

Další škodu utrpěl doksanský klášter během husitských válek, kdy husité začali pustošit a plenit kláštery po celých českých zemích. V roce 1420 zemřel probošt Mikuláš II. a probošství se ujal Děpold zvaný z Riesenburku, a byl v čele doksanského kláštera po celou dobu husitských válek.¹⁹⁸

Podle pověsti, měl Jan Žižka během tažení na Litoměřice vyslat jednoho ze svých vůdců, jeho jméno bylo Daniel Unčička, spolu dalšími muži k doksanskému klášteru, které měly za úkol vyplenit. Daniel s tímto úmyslem společně se svými muži ke klášteru dorazil, ale po spatření sochy Panny Marie, která se v klášteře nachází, měl dojít k prozření. Splnění svého úkolu si rozmyslel a společně se svými muži odešel, aniž by do chodu doksanského kláštera jakkoli zasáhl. Když se o těchto událostech dozvěděl Jan Žižka, měl se rozzlobit a Daniela tvrdě

¹⁹⁴ ČERMÁK, *Premonstráti v Čechách a na Moravě*, s. 150-151.

¹⁹⁵ Tamtéž.

¹⁹⁶ Archiv koruny české 5, s. 157, č. 253.

¹⁹⁷ ČERMÁK, *Premonstráti v Čechách a na Moravě*, s. 151.

¹⁹⁸ Tamtéž.

potrestal. Nechal ho pověsit na dubu v Dolánkách, toto místo se nazývá Umučený Žižkův dub.¹⁹⁹ Zůstává otázkou, zda se tyto události doopravdy staly a zatím nebyly vybadány žádné důkazy, které by tento příběh potvrdily.

Co je však v písemných zdrojích dohledatelné, je husitská výprava z roku 1421, která vyplenila doksanský klášter. Klášter byl husity zničen, vykraden – byly odneseny věci nacházející se v doksanském kostele, a nakonec byl vypálen. Při tomto řádění několik řeholnic zemřelo a zřejmě osmnáct jich uteklo a ukrylo se v nedaleké Roudnici nad Labem.²⁰⁰ Stejný osud jako doksanský klášter potkal např. i klášter v Teplicích²⁰¹ Čermák píše o třech doksanských premonstrátkách, které se měly po útoku husitů ukrývat v lese mezi vesnicemi Chvalínem a Novými Dvory. Měly být pronásledovány husity a jedné z nich byly useknuty tři prsty, když je jeden husita dopadl. Téměř po celý zbytek husitských válek našly doksanské řeholnice zázemí v Litoměřicích, kde zůstaly až do roku 1430.²⁰²

I císař Zikmund pokračoval v zástavě klášterního majetku, a tak z někdejšího doksanského rozsahu zbylo jen málo. K tomu všemu se v roce 1432 díky deštům opět vylilo Ohře z koryta. Povodeň zničila to, co bylo zaseto, a tak na příští rok trápila Doksany neúroda. Situace se změnila až v roce 1436, kdy se vydal probošt Děpold do Prahy, aby získal pro Doksany potvrzení všech práv, majetku a privilegií. Císař Zikmund toto všechno následujícího roku potvrdil. Situace kláštera se začala následně lepšit a kanonie se začala opět rozrůstat.²⁰³

Po smrti císaře Zikmunda Lucemburského v roce 1437, byl následujícího roku korunován českým králem Albert Habsburský. Královské korunovace se zúčastnil i probošt Děpolt společně se strahovským opatem.²⁰⁴

V roce 1453 usedl na český trůn Ladislav, od něj v roce 1456 dostaly Doksany mnoho práv a výsad, např. mohly vykoupit zpět všechny své statky, které byly zastaveny císařem Zikmundem Lucemburským. Bohužel kanonie byla ve velkých finančních potížích, proto si nemohla své ztracené majetky vykoupit zpátky. Jindřich Berka z Dubé vrací v roce 1457

¹⁹⁹ Tamtéž.

²⁰⁰ ČERMÁK, *Premonstráti v Čechách a na Moravě*, s. 151.

²⁰¹ Kronika Husitská Vavřince z Březové, FRB V., s. 505.

²⁰² ČERMÁK, *Premonstráti v Čechách a na Moravě*, s. 152-153.

²⁰³ Tamtéž.

²⁰⁴ Tamtéž.

doksanskému klášteru Kravaře i s veškerým příslušenstvím (lesy, louky...), které ke statku náleželo. V tomto roce také zemřel král Ladislav a na trůn usedl Jiří z Poděbrad.²⁰⁵

Doksanský probošt Děpold zemřel v roce 1461 po dlouholetém setrvání ve své proboštské funkci. Za jeho nástupce byl zvolen Václav z Louky, který se po celou dobu, kdy byl proboštem, pokoušel o přestavbu a opravu kláštera a měl velmi dobré vztahy se strahovským opatem.²⁰⁶

Po smrti krále Jiřího z Poděbrad v roce 1471, usedl na trůn Vladislav Jagellonský, který po smrti Matyáše (v roce 1490) získal i uherskou korunu.²⁰⁷ V roce 1482 dal doksanský klášter do zástavy obec Kopisty i s náležitostmi, které ke vsi patřily, městu Litoměřicím, když si od nich půjčili 200 kop grošů.²⁰⁸

V roce 1483 dal probošt Jan IV. do držení Hanutické mlýniště i se vším, co k němu patřilo (louky, pole, jez...), Mikulášovi Vrškovi, který byl občanem Litoměřic. Pronájem měl po jeho smrti přejít na jeho potomky. Vršek měl klášteru platit půl kopy grošů ve dvou splátkách, jedna měla být na svátek sv. Jiří a druhá na sv. Havla. K tomu Vršek dostal povolení udělat si cestu vedoucí z Kopist až ke svému jezu na Ohři a možnost postavit si na tomto jezu ramena. Za to všechno musel on i jeho potomci nechat klášter jezdit po Ohři bez jakýchkoliv poplatků a cel. On i jeho potomci mohli s mlýništěm nakládat, jak se jim zlíbilo, mohli ho i prodat, klášter se zavázal, že do jeho vůle nebude zasahovat.²⁰⁹ Už následujícího roku přešlo mlýniště z rukou Mikuláše Vrška do rukou Václava Nydrocha, který byl litoměřickým občanem, a stejně jako Vršek musel platit kopu grošů na dvě splátky ve dnech sv. Jiří a sv. Havla.²¹⁰

V roce 1493 si na králi Vladislavovi vymohl listinu, v níž král dovoloval klášteru vykoupit své zastavené statky a také Doksanům potvrdil majetek, který měly v držení. V době, kdy byl Václav z Louky proboštem, se opět dostalo doksanskému klášteru slávy a začal být oblíben – počet řeholnic začal stoupat a měl se vyšplhat až na číslo čtyřicet.²¹¹ Probošt Václav

²⁰⁵ Tamtéž, s. 154.

²⁰⁶ Tamtéž.

²⁰⁷ ČERMÁK, *Premonstráti v Čechách a na Moravě*, s. 154.

²⁰⁸ Archiv český 08, č. 160.

²⁰⁹ Tamtéž, č. 134.

²¹⁰ Tamtéž, č. 138.

²¹¹ ČERMÁK, *Premonstráti v Čechách a na Moravě*, s. 154.

zemřel v roce 1501, za jeho nástupce byl zvolen Jan III. Cipra, jenž byl doksanským proboštem pouhé dva roky, než zesnul. Během svého vedení kláštera se ho snažil zbavit dluhů, aby následně mohli vykoupit své zastavené statky. Proto také pronajal kus lesa u Tiškova a klášterní zahradu u Českých Kopist.²¹²

Po Janovi III. se stal proboštem Stanislav, ve funkci probošta setrval až do roku 1515. Byl to on, kdo v roce 1505 uzavřel dohodu s bratry Berkovými z Dubé (s Adamem a Zdislavem). Bratři se zavázali, že ze vsí Hermsdoff, Marchensdoff a Staupen budou klášteru každoročně vyplácet tři kopy míšenských grošů. Stalo se tak, protože to byl právě doksanský klášter, od koho rodina Berkových vesnice obdržela. Dále klášteru umožnili sbírání dřeva pro svou vlastní potřebu a doksanskí řeholníci získali i honební právo.²¹³

Dalším doksanským proboštem se stal Jan IV. Puchaver (nebo také zvaný Buchauer). Tento probošt měl s králem Ludvíkem Jagellonským velmi dobré vztahy a získal od někoho tři listiny. V první listině získal klášter potvrzení všech svých statků a privilegií. V druhé získal doksanský klášter výkupní právo pro své zastavené statky.²¹⁴ Ve třetí listině je obnovena ztracená klášterní pečeť, na které se nachází Panna Marie s pláštěm a císařskou korunou, v pravé ruce drží malého Ježíše Krista a v levé ruce nese žezlo. Pod ní se nachází štít, který je rozdělený na dvě části – v pravém poli se nacházející počáteční písmena královského jména, korunované L. V levé části se nachází bílý lev. Najdeme zde i nápis: „Sigillum majus praepositi Doxanensis“ – tj. velká pečeť probošta doksanského. V soukromé pečeti doksanského probošta je sv. Materna oblečený do biskupského roucha.²¹⁵

Ostrov u Brňan a vše, co k němu náleželo, který probošt Václav z Louky zastavil Václavovi Kohlovi z Brňan, žádal, aby konvent prodloužil držení i pro jeho potomky a získal tak na ostrov dědičné právo. Probošt Jan IV. s prodloužením souhlasil. I Václav Kohl z Brňan měl svou platbu (40 kop českých grošů) vyplácet na dvě části – na sv. Jiří a na sv. Havla.²¹⁶

V roce 1517 prodává Václav Nydroch Hanutické mlýniště, které měl v držení, litoměřickému občanovi Jiříkovi Krajčiemu a i jeho potomkům, se všemi právy, jaké měl sám

²¹² Tamtéž, s. 155.

²¹³ ČERMÁK, *Premonstráti v Čechách a na Moravě*, s. 155.

²¹⁴ Tamtéž.

²¹⁵ Archiv český 08, č. 239.

²¹⁶ Tamtéž, č. 204.

Václav Nydroch.²¹⁷ Probošt Jan IV. pronajal v roce 1520 ves Vražkov společně s poli a loukami třinácti vražkovským poddaným. Dále pronajal louky patřící k vesnici Pelez.²¹⁸

V roce 1522 byly sepsány všechny pozemky, které doksanskému klášteru náležely. Byly to vsi Dolánky, Malé Nučnice, České Kopisty, Oleško, Rohatec, Chvalín, Dušníky, Nová ves, Hostenice, Vražkov, Krabčice a Libotenice. Roku 1524 probošt prodal ostrov u Brňan společně i s vodním právem. Kupcem byl Václav Kohel pocházející z Brňan. Prodej byl uskutečněn za 80 kop míšeňských grošů.²¹⁹ V tomto roce došlo k opětovnému vysvěcení kostela.²²⁰

Probošt Jan IV. se vzdal probošství v roce 1533 a dožil svá poslední léta v doksanském klášteře.²²¹

²¹⁷ Tamtéž, č. 235.

²¹⁸ ČERMÁK, *Premonstráti v Čechách a na Moravě*, s. 156.

²¹⁹ ČERMÁK, *Premonstráti v Čechách a na Moravě*, s. 156.

²²⁰ VLČEK, SOMMER, FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů*, s. 213.

²²¹ ČERMÁK, *Premonstráti v Čechách a na Moravě*, s. 156.

ZÁVĚR

V Evropě během 11. a 12. století vzniklo velké množství duchovních hnutí, které volaly po novém uspořádání církve, popř. o její nápravě. Jejich cílem bylo navrátit se k původním křesťanským ideálům, které se v průběhu věků začaly z církve vytrácet. V tomto období probíhal v Evropě tzv. boj o investituru – byl to boj o uvádění církevních hodnostářů do jejich funkce. Proti sobě stála moc světská v čele s císařem a moc duchovní, jejíž představitelem byl papež.

Pod vlivem těchto událostí vzniklo mnoho nových duchovních řádů, mezi nimi byl i premonstrátský řád, který byl založen Norbertem z Xanten, jenž se byl později prohlášen za svatého. Premonstrátský řád svůj název odvodil podle francouzského údolí Prémotré, nacházející se v severní Francii u města Coucy, kde byl založen jejich první klášter. Záhy (přibližně dvacet let po vzniku řádu) se premonstráti usadili i v Českých zemích za vlády knížete Vladislava II. (později český král Vladislav I.), nejprve na Strahově, dále pak v Doksanech a na dalších místech – např. v Želivě, v Teplé, v Milevsku, v Louňovicích aj.

Premonstráti se velmi brzy po svém uvedení v Českých zemích stali oblíbeným řádem. Měl mnoho stoupců a příznivců z významných rodů, jedním z nich byli i vládnoucí Přemyslovci, kteří založili právě klášter v Doksanech, o kterém tato práce pojednává. Možná byla oblíba premonstrátského řádu způsobena tím, že i když jeho řeholníci žili podle přísné řehole sv. Augustina, nebyli izolováni od světa jako jiné řády (např. cisterciáci a kartuziáni), ale naopak byli se svým okolím v úzkém kontaktu.

V prvním českém premonstrátském klášteře – strahovský klášter – se usadili řeholníci pocházející ze steinfeldského kláštera. Doksanský klášter osadili řeholnice z kláštera Dünnwald, který byl ženskou odnoží mužského kláštera ve Steinfeldu. Jak bylo u premonstrátského řádu zvykem, mezi mužskými a ženskými kláštery panovalo pouto. Původně i klášter v Prémotré byl dvouklášterem, ale od tohoto uspořádání bylo postupně upuštěno, přesto i nadále na sebe byly kanonie vázány a ženské kláštery tvořily II. řád klášterů mužských.

Doksanský klášter měl mezi kláštery výhodné postavení, neboť jeho zakladatel byl kníže Vladislav II. a jeho manželka Gertruda Babenberská, a tak jeho zakladatelská práva držela vládnoucí dynastie Přemyslovců, což klášteru dávalo určité výhody, a hlavně výsostné postavení. Už od počátku svého založení měl doksanský klášter v držení mnoho statků, protože ho kníže Vladislav II. a jeho manželka Gertruda obdarovali několika vesnicemi. Díky tomu

bylo pro doksanské probošty snazší klášterní majetek rozmnožit a udělat z kláštera důležitý hospodářský celek nejen v severních Čechách.

Po celé 13. století se klášteru dařilo (až tedy na několik událostí, které jeho vývoj zbrzdily – např. požáry, které kanonii zasáhly), klášter získal mnoho dalších majetků a založil i klášterní velkostatky – např. pro založení kravařského velkostatku bylo důležité počínání probošta Wolframa, který pro klášter získal Kravaře. Kravařský velkostatek se postupně stal nejvýznamnějším majetkem doksanským premonstrátů. Pro doksanskou kanonii je velmi důležitá listina Přemysla Otakara I. vydaná v roce 1226. Je významná proto, že zakládací listina kláštera podle tradice shořela při požáru roku 1200 a i listina knížete Vladislava II., ve které by byly uvedeny majetky, které premonstrátům věnoval se nedochovala, proto je listina Přemysla Otakara II. tak moc důležitá – nahrazuje tyto dvě původní listiny.

Po svém velkém hospodářském vzestupu ve 13. století, přišlo období, kdy začala kanonie ztrácet své dobré postavení. Už během první poloviny 14. století ztratila doksanská kanonie některé své majetky, které byly v této době dávány do zástavy. Toto období úpadku vyvrcholilo za vlády krále Václava IV., jenž hojně zastavoval doksanské statky, aby získal peníze. To vyvrcholilo tím, že v držení kláštera zbyly pouze statky v bezprostředním okolí kanonie – to, co vlastnila v době krátce po svém založení. Ani po smrti Václava IV. se postavení kláštera nezlepšilo, ba naopak, během husitských válek byl klášter vypleněn a vypálen, a tak se řeholnice musely uchýlit do Litoměřic, kde mohly během husitského řádění setrvat.

V druhé polovině 15. století a téměř až do nástupu Habsburků na český trůn se doksanský klášter snažil získat své ztracené majetky zpět. Vymohl si od králů listiny, které jim povolovaly vykoupit zastavené statky, ale protože byl klášter v dluzích, nemohl si výkup dovolit. Situace se začala lepší až za probošta Jana IV., který začal pronajímat klášterní statky a pozemky, které klášter měl, aby získal peníze a mohl tak klášter v budoucnu odkoupit zpátky ty pozemky, co ztratil anebo byly dány do zástavy.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

CDB	Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae
RMB	Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae
FRB	Fontes rerum Bohemicarum

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

Prameny

Archiv koruny české, Katalog listin z let 1378-1437, díl V., (ed.) Dr. Antonín Haas, Praha 1947.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I. (805–1197), (ed.) Gustav Friedrich, Praha 1904–1907.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae II. (1198-1230), (ed.) Gustav Friedrich, Praha 1912.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae III/1 (1231-1238). (ed.) Gustav Friedrich, Praha 1943.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae VI/1 (1253-1266). (ed.) J. Šebánek, Praha 1974.

Dopisy pana Zdeňka Lva z Rožmitála, Archiv český čili staré písemné památky české i moravské, díl VIII., (ed.) Josef Kalousek, 1888.

Letopisy Vincencia, kanovníka kostela pražského a Jarlocha, opata kláštera milevského, (ed.) Josef Emler, Fontes rerum Bohemicarum II., Praha 1874.

Libri erectionum VI., (ed.) Dr. Antonius Podlaha, Praha 1927.

Kronika Husitská Vavřince z Březové, (ed.) Josef Emler, Fontes rerum Bohemicarum V., Praha 1893.

Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae, I, Josef Emler (edd), Pragae 1882-1892.

Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae, II, Josef Emler (edd), Pragae 1882-1892.

Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae, III, Josef Emler (edd), Pragae 1882-1892.

Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae, IV, Josef Emler (edd), Pragae 1882-1892.

Literatura

ARDURA, Bernard, DOLISTA, Karel. *Prémontrés en Bohême, Moravie et Slovaquie = Premonstráti v Čechách, na Moravě a na Slovensku = Premonstratenser in Böhmen, Mähren und in der Slowakei = Premonstratensians in Bohemia, Moravia and Slovakia*. Praha: Karolinum, 1993.

BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů a kongregací českých zemí II. díl*. Praha: Libri, 2003.

ČERMÁK, Karel Dominik. *Premonstráti v Čechách a na Moravě*. Nákladem Kanonie Strahovské, Praha 1877.

DACHOVSKÝ, Karel. *Svatý Norbert*. Praha: Řád, 2008.

DAUZET, Dominique-Marie. *Krátký životopis sv. Norberta*. Doksany: Sestry premonstrátky z Doksan, 2014.

EMLER, Josef (ed.), *Necrologium Doxanense*, In: Zprávy o zasedání Královské české společnosti nauk v Praze. Třída pro filozofii, dějepis a filologii, roč. 1884. Praha 1885.

FRANK, Karl Suso. *Dějiny křesťanského mnišství*. Praha, 2003.

FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*. Praha, 1995.

FOLTÝN, Dušan. *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha: Libri, 2005.

HOBZEK, Josef. *Kulturní památka Doksany*. Ústí nad Labem: Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, 1983.

JANÁK, Jan. HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005.

JIRÁSKO, Luděk. *Církevní řády a kongregace v zemích českých*. Praha: Fénix, 1991.

KADLEC, Jaroslav. *Přehled církevních českých dějin*, I. díl. Řím, 1987.

KRISTEN, Zdeněk. *Neznámé — zpadělané znění privilegia Přemysla Otakara I. pro klášter doksanský z r. 1226*, Sborník Vysoké Školy pedagogické v Olomouci, roč. II., 1955, s. 89—110.

KUBÍČKOVÁ, Jarmila. *Bývalý klášter premonstrátek v Doksanech nad Ohří*. Praha: Výtvarný odbor Umělecké besedy, 1944.

KRÜGER, Kristina. TOMAN, Rolf. *Řády a kláštery: 2000 let křesťanského umění a kultury*. Praha: Slovart, 2008.

- KRYŠTŮFEK František Xaver. *Církevní dějepis II., středověk II.* Praha, 1889.
- MERHAUTOVÁ, Anežka. *Raně středověká architektura v Čechách.* Praha, 1971.
- NOVÁKOVÁ, Zdenka. *Doksany: Kulturní památka.* Ústí nad Labem, 1973, s. 3.
- NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny I/2. Od Břetislava I. do Přemysla I.* Praha: nákladem Jana Laichtera na Královských Vinohradech, 1913.
- PIŤHA, Petr. *Svatý Norbert.* Praha: Zvon, 1990.
- PRAŽÁK, Josef. *Privilegium Přemysla 1. pro Doksany a jeho konfirmace z roku 1276, SAP 5, 1955.*
- ŘÍHA, Tomáš. *Svatý Norbert a jeho dílo.* Řím: křesťanská akademie, 1971.
- ŠAROCHOVÁ, Gabriela. *České země v evropských dějinách, díl. I.* Litomyšl: Paseka, 2006.
- VLČEK, Pavel, SOMMER, Petr, FOLTÝN, Dušan. *Encyklopedie českých klášterů.* Praha: Libri, 2002.
- ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí.* Praha, 1997.